

**Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko**

**Ljubljana v slovenskem zgodovinskem romanu
DIPLOMSKO DELO**

Lucija Adamič (r. letnica)

Mentor: prof. dr. Miran Hladnik

Ljubljana, 2004

KAZALO

UVOD.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
1. KRATEK ORIS ZGODOVINSKE LJUBLJANE.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
2. KRONOLOŠKI PREGLED DEL GLEDE NA ČAS IZDAJE IN NJIHOVI AVTORJI	Napaka! Zaznamek ni definiran.
3. ZGODOVINSKI VIRI, PO KATERIH SO SE ZGLEDOVALI AVTORJI.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
3.1 Peter Bohinjec.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
3.2 Ivan Tavčar.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
3.3 Josip Jurčič.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
3.4 Fran Govekar.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4. HČI MESTNEGA SODNIKA.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.1 Jurčičev stik z Ljubljano.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.2 Hči mestnega sodnika, kratka vsebina.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.2.1 Žanrski tipi.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.3 Dogajalni prostor.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.4 Ljubljana v letu 1422.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.5 Čas dogajanja.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.6 Klasifikacija oseb.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.6.1 Stanovi.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
4.7 Jurčičeva primerjava s preteklostjo.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5. JANEZ SONCE.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.1 Dogajalni prostor.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.1.1 Tavčarjev in Jurčičev dogajalni prostor.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.2 Dejstva izpričana po Slavi vojvodine Kranjske:.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.3 Tavčarjeva primerjava preteklosti s sedanostjo.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.3.1 Struktura prebivalcev.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.4 Tavčarjev stik z Ljubljano.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.4.1 Tavčarjev odnos do meščanstva.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.5 Stanovi.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.5.1 Obleke tega časa.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
5.6 Pogoji za pridobitev meščanskih pravic.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
6. PETER MARKOVIČ, STRAH LJUBLJANSKIH ŠOLARJEV.....	Napaka! definiran.
6.1 Kratka vsebina.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
6.2 Dogajalni prostor.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
6.3 Sestava meščanov.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
6.3.1 Življenje dijakov in njihovo sodelovanje v mestu.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
6.4 Dve nesreči.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
6.5 Nekaj citatov o Ljubljani:.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
6.6 Pregelj in Ljubljana.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7. NAJMLAJŠI MOJSTER.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.1 Osnovna zgradbena shema.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.2 Vsebina.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.3 Dogajalni prostori.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.3.1 Podrobni opisi.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.4 Pogoji za sprejem med meščane.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.5 Struktura meščanstva.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.5.1 Sestava meščanov v Najmlajšem mojstru.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.

7.5.2	Pogoji za vstop v mojstrsko zadrugo	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.5.3	Zgodovinske osebe.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.6	Posebnosti Ljubljane.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.6.1	Oblačila mestnega sodnika in mestnih očetov.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.6.2	Kapucini v Ljubljani	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.6.3	Kazni	Napaka! Zaznamek ni definiran.
7.6.4	Kritika Bohinjca.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
8.	ZALJUBLJENI KAPUCIN	Napaka! Zaznamek ni definiran.
8.1	Malovrh in Ljubljana	Napaka! Zaznamek ni definiran.
8.2	Dogajalni čas	Napaka! Zaznamek ni definiran.
8.3	Zgodba	Napaka! Zaznamek ni definiran.
8.4	Dogajalni prostor	Napaka! Zaznamek ni definiran.
8.5	Struktura prebivalcev Ljubljane	Napaka! Zaznamek ni definiran.
8.6	Zanimivost in novost	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.	SVITANJE	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.1	Dogajalni prostor	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.2	Lastnosti Ljubljančanov:.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.3	Novosti in zanimivosti v Ljubljani	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.3.1	Novosti v Ljubljani	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.3.2	Zanimivost.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.4	Obleke	Napaka! Zaznamek ni definiran.
9.5	Stuktura prebivalstva	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.	POTRES.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.1	Kronikalna povest.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.2	Zgodba	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.3	Dogajalni čas	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.4	Dogajalni prostor	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.5	Poimenovanja Ljubljane	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.6	Popotresna Ljubljana	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.7.	Vzdušje časa.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.8	Oblačila meščanov.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
10.9	Struktura prebivalcev mesta Ljubljane	Napaka! Zaznamek ni definiran.
11.	CESTA DVEH CESARJEV	Napaka! Zaznamek ni definiran.
11.1	Vsebina romana	Napaka! Zaznamek ni definiran.
11.2	Dogajalni prostor	Napaka! Zaznamek ni definiran.
11.3	Podoba Ljubljane	Napaka! Zaznamek ni definiran.
11.4	Ime ceste.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
12.	ČARODEJ.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
12.1	Preplet zgodb.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
12.2	Dogajalni kraji	Napaka! Zaznamek ni definiran.
12.3	Hieng in meščanstvo	Napaka! Zaznamek ni definiran.
13.	PRIMERJAVA, SKUPNE ZNAČILNOSTI.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
14.	ZAKLJUČEK.....	67
15.	VIRI.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
16.	LITERATURA.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.

UVOD

Z mentorjem prof. Miranom Hladnikom sva od sto tridesetih del, v katerih se Ljubljana omenja, nalogo omejila na devet romanov, v katerih je Ljubljana osrednji dogajalni prostor, v nekaterih delih celo edini. Za tak naslov sem se odločila, ker me je v šestletnem študentskem življenju Ljubljana gostila kar na petih različnih naslovih. Od osnovne poti, ki je vodila od glavne avtobusne postaje, po Miklošičevi do Prešernovega spomenika, po Čopovi do pošte in nato levo ob Slovenski cesti do Filozofske fakultete, od tam pa z mestnim avtobusom na predzadnjo postajo na Vič, sem ob nasvetih svojega fanta Ljubljančana postopoma napredovala v izvedenko za ljubljanske bližnjice in celo zgodovinskih učnih ur sem bila deležna. Če dodam še mladostno ljubezen do romanov, potem izbira naslova ni bila težka.

V okviru naslova Ljubljana v slovenskem zgodovinskem romanu sem obravnavala devet del: Hči mestnega sodnika, Janez Sonce, Najmlajši mojster, Zaljubljeni kapucin, Peter Markovič, strah ljubljanskih šolarjev, Svitanje, Čarodej, Cesta dveh cesarjev in 1895 Potres.

Osrednji del diplomske naloge sem namenila vprašanju, kako so avtorji različnih obdobj videli Ljubljano skozi čas.

1. KRATEK ORIS ZGODOVINSKE LJUBLJANE

Ljubljansko območje je bilo poseljeno že v prazgodovini, ko so bile na Barju že v mlajši kameni ter bronasti dobi naselbine mostiščarjev, ki jih v romanu opisuje Janez Jalen. V rimski dobi se je mesto, ki je bilo predhodnik Ljubljane, imenovalo Emona. Kasneje se je v srednjem veku pod imenom Luwigana oziroma Laybach razširila do Gradu. Prva odkrita listina, ki omenja obstoj naselbine, sega v leto 1144. Do sredine

13. stoletja je naselbina dobila mestne pravice, takrat je mesto že imelo obzidje. Po ustalitvi političnih razmer od 10. stoletja dalje, so se obnovile antične gospodarske in prometne poti iz vseh delov Evrope skozi t.i. ljubljanska vrata. Vse pomembnejša je postajala trgovina na daljše razdalje (Ogrska – Trst – Benetke), medtem ko je domača obrt delovala predvsem za lastne potrebe. Trgovec je v naših mestih ustvaril jedro prvih mestnih svobodnjaških naselbin. Iz tega jedra se je svoboda razširila na obrtnike, ki niso več delali samo za gospodstvo. Poenotiti odstavke.

Mesto Laybach je bilo deželno knežje mesto, katerega ustanovitelji so bili rodbina Spanheim, nato pa so pod oblast mesto prevzeli Habsburžani. Mesto je bilo neposredno podrejeno knezu oziroma njegovemu namestniku (vicedomu).¹ Od časa protestantizma je mesto postalo kulturno središče Kranjske. Ta čas so spremljala mnoga nezadovoljstva kmetov, ki so se tudi v tedanji Ljubljani organizirali v upornike. Lutrovi nauki so se v prvi polovici 16. stoletja razširili med vodilnimi ljubljanskimi meščani. Zadnji izgon protestantov je bil leta 1628, ko so oblasti izselile 750 luteranskih družin. Čas baroka je Ljubljani prinesel novo podobo, gradile so se meščanske hiše, obnavljali so se dvorci in cerkve so se množično barokizirale. Lep primer ljubljanskega baroka je stolna cerkev, ki bo v kratkem praznovala 300 let od posvetitve, ki je bila leta 1707. Iz časa poznega baroka se v Ljubljani nahaja Gruberjev prekop, dokončan leta 1782. Pomembna državna tvorba s središčem v tedanji Ljubljani so bile Napoleonove Ilirske province, v letih od 1809 do 1813, ki so bile ugodne za začetek razvoja slovenske kulture. Povezati takele "polovične odstavke". Leta 1821 je Ljubljana gostila kongres svete alianse, v času dualizma (1868) do donca prve svetovne vojne (1918) je bila Ljubljana sedež kranjskega deželnega glavarstva. Na Veliko noč, 1895 je Ljubljano razmajal potres, ki je pripomogel h arhitekturnemu razcvetu Ljubljane. Pri obnovi je bil izredno dejaven tedanji župan dr. Ivan Hribar, ki je v Ljubljano pripeljal jugendstil oziroma secesijo, ki še danes s pomembnimi stavbami poleg kasnejšega Plečnika krasi prestolnico. Mestno življenje je kasneje zaznamovala predvsem druga svetovna vojna, ki je poleg pomanjkanja meščanom leta 1942 prinesla tudi ogrado okoli mesta. Po koncu druge svetovne vojne je Ljubljana postala glavno mesto SRS.

¹ Mestni muzej, *Podobe ljubljanskih meščanov*, Ljubljana 1992, str.9-11. Opombe naj ne podvajajo podatkov iz seznama literature.

Leta 1991 po uspešni obrambi Slovenije pred jugoslovansko agresijo pa je Ljubljana postala prestolnica samostojne Slovenije,.

2. KRONOLOŠKI PREGLED DEL GLEDE NA ČAS IZDAJE IN NJIHOVI AVTORJI

- 1866 Josip Jurčič, Hči mestnega sodnika (izvirna zgodovinska povest iz 15. stoletja), itd.
- 1885-86 Janez Sonce, (zgodovinska novela), Ivan Tavčar,
- 1896 Najmlajši mojster, (povest iz leta 1608), Peter Bohinjec,
- 1910 Zaljubljeni kapucin, (vesela povest iz ljubljanske preteklosti), Miroslav Malovrh,
- 1929 Peter Markovič, strah ljubljanskih šolarjev (zgodovinska povest), Ivan Pregelj,
- 1921 Svitanje, (roman), Fran Govekar,
- 1976 Čarodej, (roman), Andrej Hieng,
- 1981 Cesta dveh cesarjev, (zgodovinski roman), Mira Mihelič,
- 1995 1895 Potres, (kronika nenadejane ljubezni), Jani Virk.

Zaradi preglednejšega obdelovanja navedenih del z vidika zgodovinskih podatkov naj navedem še kronologijo dogajalnih časov:

- 1422 Hči mestnega sodnika,
- 1580 Peter Markovič, strah ljubljanskih šolarjev,
- 1608 Najmlajši mojster,
- 1660 Janez Sonce,
- 1797 Svitanje,
- 1809 Zaljubljeni kapucin,
- 1821 Cesta dveh cesarjev,
- 1895 Potres
- 1960–70 in konec 19. stoletja Čarodej

Če primerjam dogajalni čas z letom izida, ugotovim, da je največji časovni razpon v Hčeri mestnega sodnika, 444 let. Drugi največji razpon je v Petru Markoviču, 349 let. 225 let je preteklo med dogajalnim časom in izidom Janeza Sonca.

288 let je preteklo v Najmlajšem mojstru, Mira Mihelič opisuje zgodovino izpred 160 let, Govekar pa je posegel 124 let v slovensko zgodovino. Natanko ob stoletnici potresa je izšel Virkov Potres. Bralec Čarodeja ugotovi, da Hiengov roman ni zgodovinski, ampak ta žanr le odseva. V Čarodeju se prepletata dve zgodbi, od katerih se ena dogaja konec 19. stoletja, druga pa nekako v istem obdobju kot Hieng piše, v sedemdesetih letih.

Na mestu je torej vprašanje, zakaj je to delo umeščeno med zgodovinske romane? Na to bom odgovorila v nadaljevanju naloge.

Walter Scott je v svojem prvem romanu Waverley leta 1814 posegel le 60 let nazaj. Po mnenju nekaterih literarnih zgodovinarjev naj bi bila idealna časovna oddaljenost pripovedovalca od dogodka dve generaciji nazaj, to je mladost staršev pripovedovalca.²Vsi navedeni avtorji so posegali globlje v zgodovino.

Čas je sicer ena od temeljnih sestavin zgodovinskega romana, vendar se bo moja diplomska naloga nanašala predvsem na prostor.

3. ZGODOVINSKI VIRI, PO KATERIH SO SE ZGLEDOVALI AVTORJI

3.1 Peter Bohinjec je pisal povest na podlagi podrobnega študija Vrhovčevega dela Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Gradivo je preuredil in sestavil eno zgodbo. Primer Vrhovčevega opisa ječe:

"Po poročilu mestnega ranocelnika iz leta 1785. prišlo se je do ječe po tridesetih stopnicah, do katerih pa ni mogel niti zrak, niti ni mogla svetloba. Ječa je bila le toliko visoka, da se je mogel človek skloniti; okna so merila samo poldrugi čevelj v višavo in šest palcev v širjavo, na notranjo stran so se pač malo razširila, ali ravno zaradi tega ni mogel izprijeti zrak iz ječe, ker ga je zdravi zunanji potiskal nazaj." (Ljubljanski meščani v minulih stoletjih, str.105)

Bohinjec pa je zapisal takole:

² Miran Hladnik, *Temeljni problemi zgodovinskega romana* (2. del), Slavistična revija 1995, 43/2.

"Po tridesetih stopnicah se je prišlo v ječo, kjer ni bilo ni svežega zraka, ni blagodejne svetlobe. Ječa je bila nizka, da se je jetnik komaj mogel skloniti. Okna so bila zunaj samo poldrugi čevelj visoka in šest palcev široka, znotraj pa so bila nekoliko razširjena, da pač ni mogel izprijeni zrak iz ječe in ne sveži zrak v ječo."

(Najmlajši mojster, str. 451)

3.2 Za Tavčarja je mogoče ugotoviti (prim. Opombe Marije Boršnikove v četrti knjigi Tavčarjevega Zbranega dela), da je z veliko vnemo študiral Valvasorjevo Slavo vojvodine Kranjske in Dimitzovo Zgodovino kranjske ter ugotovitve v svoji povesti močno upošteval.³

3.3 Jurčič je dobil pobudo za svojo povest v Klunovem zborniku "Arhiv za deželno zgodovino vojvodine Kranjske", ki ga je prebiral, kot je razvidno iz ene izmed njegovih ohranjenih beležnic, ob koncu leta 1865, ko je bil prvo leto študent na dunajski univerzi. Prebiral je tudi razpravo Franca Ksaverja Richterja "Zgodovina mesta Ljubljana od najstarejših časov do ustanovitve ljubljanske škofije v letu 1461"⁴. V tem poročilu se je poučil o sovražnih odnosih med ljubljanskim meščanstvom in Auerspergi.

3.4 Govekar zgodovinsko dogajanje povzame po Malovi zgodovini in drugih virih, predvsem Vodnikovih novicah.⁵

4. HČI MESTNEGA SODNIKA

Najstarejše obdobje, leto 1422, opisuje Josip Jurčič v Hčeri mestnega sodnika. Zgodovinski okvir tvori spor med ljubljanskimi meščani in turjaško plemiško gospodo, v času vlade Ernesta Železnega.

"Leta 1421 je prišlo do ostrega prerekanja med turjaškimi gospodi in Ljubljančani, ki so imeli stare pravice sekati les v turjaških gozdovih in goniti tja na pašo tudi svojo živino. [...] Spor je razsodil nadvojvoda Ernest v korist Ljubljančanov, ki so dokazali svoje več kot sto let stare pravice."⁶

Že takoj na prvi strani Jurčič navaja 4. in 8. vrstico devetega Prešernovega soneta *Očetov naših imenitna dela*:

³ Gregor Kocijan, *Slikovita preteklost*, O Tavčarjevi povesti Janez Sonce, v: Ivan Tavčar, Janez Sonce, založba Mihelač, 1991.

⁴ Spremna beseda v: *Hči mestnega sodnika*, Koper 1953.

⁵ Elizabeta Rus, diplomska naloga: *Fran Govekar, Svitanje*, 1998.

⁶ Josip Mal, *Stara Ljubljana in njeni ljudje*, Ljubljana 1947, str. 24.

"Kaj je do zdaj Ljubljana doživela,/ vam bo Homerjev naših pesem pela."

V sonetu Prešeren trdi, da v svojih pesmih ne opeva zgodovinskih dogodkov, ampak izpoveduje osebna čustva. Ljubljano imenuje slovenske Atene. Še pred Jurčičem se je tako izrazil Levstik v Desetem bratu (v časniku Naprej 1863), kjer imenuje "naše slavne Atene, belo Ljubljano".

"Ljubljana, slovenske Atene – Bog mi grehe odpusti, da te tako imenujem – ni Slovincem treba praviti, da si stara! Poznam sicer stare žene, vem, da jim z leti popusti tudi spomin, da so pozabljive in da se iz svojih mladostnih let ne domišljajo vsega." ⁷

Jurčič tukaj personificira Ljubljano, nagovarja jo v drugi osebi ednine kot da stoji pred njim živa oseba.

4.1 Jurčičev stik z Ljubljano

Joisip Jurčič, sicer rojen na Muljavi je prišel v stik z Ljubljano najprej v letih 1855–65, ko je obiskoval normalko in gimnazijo. Nato je odšel na Dunaj, kjer sicer ni dokončal študija slavistike in klasične filologije. V Ljubljano se je spet preselil iz Maribora leta 1872, ko se je preselil sedež Slovenskega naroda. Bil je namreč njegov urednik. V Ljubljani je živel vse do svoje smrti leta 1881.⁸

V Ljubljani je torej preživel devetnajst let, kar je dobra polovica njegovega sedemintridesetletnega življenja.

4.2 Hči mestnega Sodnika, kratka vsebina

V mesto pride novi deželni glavar Jurij Auersperg s spremstvom, med katerim je tudi Ciriani, ki zalezuje Heleno, hčerko mestnega sodnika Janeza Sumereka. Ponoči ga zasači mestna straža, ki rani Cirianovega spremljevalca. Odgovornost prevzame sodnik, zato ga Auersperg zapre. Heleno Ciriani ugrabi. Meščani so razjarjeni in le

⁷ Jurčič, spremna beseda, str. 66.

⁸ *Slovenska književnost*, Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana 1996, str. 172.

sodnik⁹ jih lahko pomiri. Auersperg mu obljubi, da mu vrne hčer, vendar jo Ciriani raje umori, kot pa, da bi jo izročil očetu. Simon Grniščak, ostarel očetov prijatelj, ki tudi ljubi Heleno, maščuje njeno smrt in zabode Cirianija. Vojvoda Ernest ob naslednjem obisku obsodi deželnega glavarja in imenuje novega Ulrika Šenka. Sodnik Sumerek kmalu umre, na njegovo mesto pa je imenovan Simon Grniščak.

4.2.1 Žanrski tipi

Povest bi se zaradi poglobitvenega kraja dogajanja lahko imenovala tudi ljubljanska ali meščanska. Zaradi osrednje ljubezenske zgodbe pa bi jo lahko imenovali tudi ljubezenska.

4.3 Dogajalni prostor

Glavni dogajalni prostor je Ljubljana, v zadnjem poglavju tudi Turjak. Glede na poglavja so kraji navedeni sledeče:

1. poglavje:

- hiša mestnega sodnika, verjetno jedilnica, čeprav ni eksplicitno navedeno,
- soba, kjer ob oknu sedi Helena.

2. poglavje:

- Stari trg,
- pot mimo sodnikove hiše,
- Helenina soba.

3. poglavje:

- vrt mestnega sodnika,
- nasproti sodnikovega vrta, na klopici,
- pod Grniščakovo hišo,
- za plotom sodnikovega vrta,
- Helenina soba.

4. poglavje:

- Auerspergova soba, jedilnica.

5. poglavje:

- mestna hiša,
- Helenina soba,

⁹ Sodnik je izvrševal sklepe in odloke magistrata. Pazil je tudi, da se je meščanstvo vedlo po ukrepih mestne gosposke. (V: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih, Ivan Vrhovec, Ljubljana 1886, str. 112.)

- blizu ceste, ki pelje na dolensko stran.

6. poglavje:

- kraj ni razviden, gre za pogovor mestnih stražarjev,
- pot, ki vodi do juga Ljubljane,
- borna izbica.

7. poglavje:

- pred poglavarjevo hišo, zapor,
- na ulicah.

8. poglavje:

- grad Turjak,
- dekličina soba.

Dodatek:

- Ljubljano obišče Ernest.

Kot je razvidno iz povesti, so dogajalni prostori zelo enolični. Prvo poglavje se v celoti dogaja v sodnikovi hiši. Drugo v bližini te hiše, na Starem trgu in v hiši, tretje se skoraj v celoti dogaja zunaj, spet v bližnji okolici in v hiši. Šele v četrtem poglavju se lokacija nekoliko spremeni ter se preseli v Auerspergovo hišo. Peto poglavje nas spet privede nazaj v hišo mestnega sodnika. Čeprav Jurčič imenuje mestno hišo že četrtič, šele zdaj navaja njeno lokacijo.

»Drugi dan so se zbrali vsi svetovalci v mestni hiši, ki je tačas stala na Starem trgu«¹⁰
To me je skoraj zavedlo, da sem pomislila, da je mestna hiša nekaj drugega kot hiša mestnega sodnika. Vendar predvidevam, da gre za isto hišo, saj gre v drugem poglavju glavarjevo spremstvo skozi Mestni trg in mimo sodnikove hiše, tako je vendarle že v drugem poglavju moč razbrati, kje se nahaja hiša mestnega sodnika. V tem poglavju naletimo tudi na eno zunanje prizorišče. Zgodba se tudi v naslednjem poglavju dogaja v naravi, na poti, ki z južne strani vodi v Ljubljano, po kateri Helena beži od Cirianija. Poglavje se zaključi v borni izbici, kamor se Helena zateče pred zasledovalci. V sedmem poglavju sta le za kratek čas omenjena dva kraja; pred glavarjevo hišo in zapor, nato so prizorišče še ulice ob glavarjevi hiši. V zadnjem, osmem poglavju je dogajalni prostor v celoti turjaški grad. V sodnikovi hiši so dogajališča v jedilnici in Helenini sobi, v Auerspergovi ali poglavarjevi hiši pa se

¹⁰ Josip Jurčič, Hči mestnega sodnika, Koper 1953, str.37.

zgodba dogaja v sobi, jedilnici in zaporu. Auerspergova palača danes služi prostorom Mestnega muzeja.

Heleno, glavno žensko osebo, Jurčič vedno postavi v svojo sobo. V hiši mestnega sodnika je tam štirikrat, celo v gradu jo najdemo v svoji sobi, kar je tukaj razumljivo, saj je bila jetnica in potrebna osamitve.

4.4 Čas dogajanja

Povest se začne na pomladno jutro, leta 1422, ko je opravljal častno službo mestnega sodnika Janez Sumerek. Z natančnim časom nam Jurčič postreže le še na koncu povesti, ko mesto na pepelnično sredo, leta 1423 obišče Ernest. Vmes ni natančnih zgodovinskih datumov. Čas določi z besedami: pomladno jutro, naslednji dan, drugo jutro, drugi dan, kaka dva tedna po povedanih dogodkih, neko jutro, nekega popoldneva.

4.5 Ljubljana v letu 1422

V 15. st. je Ljubljano obsegala najstarejšo meščansko naselbino Stari trg (od Rožne ulice do Tranče), naselbino Novi trg (na levem bregu Ljubljanice) ter Mestni trg s šenklavško cerkvijo in njeno neposredno soseščino. Na Starem trgu, ki je najstarejši del Ljubljane, je stala nekdanja mestna hiša, na mestu današnjega Stiškega dvorca, kjer deluje Akademija za glasbo. Stari trg je danes le ulica, ležeča med grajskim hribom in Ljubljanico.

4.6 Klasifikacija oseb

Osebe, deljene po stanovih: plemenitaši, deželni glavar Jurij Auersperg, vojvoda Ernest in plemič Ciriani, meščani: Sodnik Janez Sumerek, kupec Simon Grniščak, Helena, Helenina strežajka, mestni stražniki.

Šele v poznem srednjem veku je postal nočni čuvaj tudi varnostni stražar s helebardo in svetilko. V zadnjih stoletjih je bilo pod Trančo vsako noč 14 stražnikov s stražimojstrom, ki so patroljirali po vsem mestu in izklicevali ure (poleti od 9⁰⁰ do 2⁰⁰, pozimi od 9⁰⁰ do 3⁰⁰). Poleg ognja in tatvin so imeli na skrbi tudi preprečevanje nemirov in pretefov. Posebno predrzni so bili služabniki plemstva in duhovščine, ki so

se upirali izjemnim predpravicam svojih gospodarjev.¹¹ Pomembno vlogo med meščani so imeli tudi mestni svetovalci.

"Sprva je razpravljala o mestnih zadevah celotna skupnost meščanov, občina, pozneje pa si je volila svoj odbor, mestni svet. Proti koncu srednjega veka so imela mesta dvojni svet: notranji in zunanji. Pravo oblast je imel v rokah notranji svet, v katerem so bili zastopani najpremožnejši meščani (večji trgovci, imovitejši hišni posestniki). Svetu na čelu je stal mestni sodnik. O Ljubljanskem mestnem svetu pravi Valvazor v XI. knjigi "Slave vojvodine Kranjske" med drugim: "Mestni svet sestoji iz dvanajstih oseb, ki jih meščani izvolijo do smrti izmed najbogatejših in najrazumnejših. Izmed teh jih izberejo vsako leto še štiriindvajset in to se imenuje zunanji svet."¹²

Jurčič piše: "Stanovi, plemenitaški, duhovski in meščanski, so se zelo ločili drug od drugega. Prva dva, plemstvo in duhovstvo, ki sta imela povsod prvi glas, sta se obnašala potemtakem kakor gospoda nad meščanom, ki je sicer spoznaval njuno vrhovnost, vendar pa hrabro branil sebe in svoje pravo zlasti prvemu nasproti."¹³

Jurčič ima v povesti vlogo vsevednega pripovedovalca. Bralca usmerja s svojimi komentarji. Pri tem je zanimivo opazovati, kako primerja čas 15. st. z "Jurčičevim današnjim dnevom". To je danes že preteklo 19. stoletje. Na nekaterih mestih se bralec tako lahko pouči kar o dveh obdobjih hkrati.

"[M]enimo, da nam skoro ne bi bilo treba opominjati, da je ljubljansko mesto imelo *tedaj* [podčrtala L.A.] vso drugo podobo kakor današnji dan. [...] Ljubljana je bila veliko manjša kakor današnje mesto".¹⁴

"Na južni strani Ljubljane, kjer *zdaj* [podčrtala L.A.] od vlade cesarja Franca sem rodovitna ravan leži, se je vleklo v *prejšnjih* [podčrtala L.A.] časih močvirje".¹⁵

¹¹ Mal, str. 30.

¹² Prav tam, str. 66.

¹³ Jurčič, str. 13.

¹⁴ Prav tam, str. 13.

¹⁵ prav tam, str. 46.

5. JANEZ SONCE

Čeprav bi kronološko, glede na dogajalni čas, moral slediti Peter Markovič, strah ljubljanskih šolarjev, bom zaradi skupnih značilnosti zdaj obravnavala zgodovinsko novelo Ivana Tavčarja: Janez Sonce. Zgodovinski okvir tvori obisk mladega cesarja Leopolda leta 1660 v Ljubljani. Tudi v tem delu zgodovinske elemente popestri ljubezenska zgodba, ki se za razliko od Hčere mestnega sodnika konča srečno, čeprav ne gre brez zapletov. Vitez Janez Sonce se namreč poroči izven svojega stanu z ranarjevo hčerko meščanko Ano Rozino, zato je izključen iz plemiškega zbora. Med dvobojem z Jurijem Ljudevitom Turjačanom ga Sonce rani, odbije mu prst, zato mu ta po posredovanju rokomavha Kljukca ugrabi ženo. Tako kot Jurčičeva Helena, tudi Ana Rozina čaka svojega rešitelja v Turjaškem gradu.

Po Jurčičevem zgledu ima novela mnogo stranskih oseb. Na nekaterih mestih jim Tavčar posveča celo več pozornosti, kot glavnim osebam.

5.1 Dogajalni prostor

Dogajalni prostor prvih desetih poglavij je Ljubljana. Od desetega do štirinajstega poglavja pa je glavno prizorišče Turjaški grad s svojo okolico. Tega je skupaj 45 od 122 strani, kar je 37 odstotkov celotne novele. V zadnjem, 14. poglavju ima ponovno glavno vlogo Ljubljana.

Glede na naslov diplomske naloge sem obravnavala le prizorišča, ki se nanašajo na Ljubljano.

1. poglavje:

- ljubljanske ulice,
- med vicedomskimi vrati.

2. poglavje:

- nemško gledališče,
- deželna jezdarna.

3. poglavje:

- deželna jezdarnica.

4. poglavje:

- knežji dvor,
- deželna hiša na turjačanovem trgu.

5. poglavje:

- gostilna Janeza Plavca, za cerkvijo sv. Florjana, kjer se je najprej začelo točiti pivo, novo nemško pijačo. Ivan Vrhovnik navaja, da so se v stari Ljubljani nahajale zloglasne žganjarne v nekaterih "kevdrih". Omenja Pihlerjev in Plavčev "kevder".¹⁶

6. poglavje:

- Stari trg,
- ob Dolenjski cesti.

7. poglavje:

- knežji dvorec.

8. poglavje:

- hodnik knežjega dvorca,
- visoka vrata dvorca,
- zapuščeni del vrta.

9. poglavje:

- ljubljansko polje pod šentviško vasjo. Deželni stanovi postavijo šotor in ga okrasijo z deželnim grbom.

Najboljšo predstavo o Ljubljani dobimo iz opisa dogodkov, ki se nanašajo na cesarja Leopolda in smeri njegovega gibanja.

Slovesni sprevod je šel po Gorenjski cesti, pri samostanu Diskalceatov (potem deželna bolnica) je zavil v mesto, mimo klarisinjskega samostana po Slonovih ulicah mimo očetov Avguštinov (sedanji frančiškanski samostan) in kapucinskega samostana, ki je stal na mestu današnjega parka Zvezde, do vicedomskih vrat, kjer so zdaj temne Židovske ulice. Cesar razsedla in gre peš pod nebom po Vicedomskih ulicah na Novi trg do knežjega dvora. Tukaj se sprevod ustavi. Cesar povzdigne Volka Engelbrehta med tajne svetnike. Nato nadaljuje pot skozi Novi trg preko Čevljarskega mosta na Meščanski trg, mimo mestne hiše do stolne cerkve. S pesmijo Te Deum je slovesni cesarjev vhod zaključen.

- Stopnice pred mestno hišo.

14. poglavje opisuje poklon visokih stanov cesarju. Tudi tukaj zasledimo nekaj hitrih menjav lokacij. Stanovi se zberejo v škofjem dvorcu, odidejo v katedralo in po

¹⁶ Vrhovnik, 7.

končanem obredu spet v škofji dvorec, kjer so sledili pozdravi, govori, prisege ter poljubljanje cesarjeve roke. Še enkrat so krenili v cerkev, kjer so zapeli zahvalno pesem, nato pa je cesar sam obedoval v škofovi palači. Vsi drugi so obedovali v poslopju bratovščine svetega rešnjega telesa, kasneje župnijski dvorec pri semenišču.

5.1.1 Tavčarjev in Jurčičev dogajalni prostor

Tavčar ima v primerjavi z Jurčičem več dogajalnih prostorov. Mnoge sicer le našteje, tako kot pri cesarjevem sprevodu. Jurčič ima dogajalnih prostorov manj, ti so bolj statični in racionalno razporejeni. Tavčarjevi opisi so natančnejši in daljši.

Pogosto se sklicuje na letopisca, hkrati pa spreminja njegova zgodovinska gradiva. To kaže na idejni odnos do literarizirane snovi in tudi do kronista.

Na izbiro zgodovinske snovi je pri obeh vplivalo vzdušje njunega časa in težnje, da bi zahteve naprednega meščanstva izpovedala v obliki zgodovinske "povesti" oz. "novele".

5.2 Dejstva izpričana po Slavi vojvodine Kranjske:

- opis ljubljanske jezdarnice (Valvasor, SVK, str. 259; TZD IV, str. 9–10),
- podoba piskalčevega stolpa (Valvasor, SVK, str. 260; TZD IV, str. 10),
- opis turjaškega vrta (Valvasor, SVK, str. 259; TZD IV, str. 84.),
- podoba gradu Turjak (Valvasor, SVK, str. 222–224; TZD IV, str. 116, 117, 120–121, 140- 141, itd.).

5.3 Tavčarjeva primerjava preteklosti s sedanjostjo

Pri opisu trgov, ulic in stavb pogosto primerja s takratnim časom in če le more, izrazi svoj odnos do tujcev.

Ko omeni knežji dvor z velikim vrtom, pove, da so ga sezidali Turjačani in da je bil v ponos kranjskemu plemstvu. Na koncu pa doda: "Dandanes je pač izginil, da ni duha ne sluha po njem, malone ravno tako kakor blesk nemških Turjačanov, o katerem v Slovencih malone ni sluha ne duha! Za vrt nam je žal, blesk pa radi prepuščamo - zgodovinskemu spominu!"¹⁷

¹⁷ Ivan Tavčar, Janez Sonce, Ljubljana 1991, str. 46.

"Turjačanov trg ali, kakor se je tedaj zval Novi trg imel je tiste dni malone isto podobo kakor danes, ko na njem gospodujejo zadnji ostanki nekdanj ošabnega nemško kranjskega plemstva.

Tudi deželna hiša se od tedaj ni mnogo izpremenila, samo da je sprednji, proti trgu obrnjen del nekaj višji. Nad glavnim vhodom je takrat čepel majhen balkonček, o katerem sedaj tudi ni sledu." ¹⁸

"Izginili so nemški deželni stanovi, ki so ubogi Kranjski zapravili toliko denarja; izginilo je obzidje ljubljanskega mesta, do zadnjih revnih ostankov je skoro izginila moč mogočnih in ošabnih gospodov Turjaških, in izginila je še celo laška govorica iz bele Ljubljane."¹⁹

V Ljubljani je bilo v 17. stoletju tretjina prebivalcev tujcev, posamezne družine le redko segajo tri rodove nazaj, navaja že Valvazor. Pravi, da je mesto kakor hlev, kjer naletiš na Kranjce, Štajerce, Korošce, Hrvate, Italijane, Tirolce, Bavarce, Sase, Franke, Švabe, Šlezijce, Moravce, Čehe, celo na Dance, Pomorjance, Holandce in Francoze.²⁰

5.4 Tavčar in Ljubljana

Tavčar, rojen v Poljanah nad Škofjo Loko leta 1851, je z devetimi leti začel obiskovati normalko v Ljubljani in jo končal leta 1863. Do leta 1871 je obiskoval gimnazijo v Ljubljani, (dve leti je obiskoval frančiškansko gimnazijo v Novem mestu). Po končanem študiju prava na Dunaju se je v Ljubljani zaposlil kot koncipient pri odvetniku R. Schreyu. Tri leta je bil odvetniški pripravnik v Kranju pri dr. Janezu Mencingerju, nato postal doktor prava in se leta 1880 vrnil v Ljubljano. Naslednje leto je postal soizdajatelj in sozaložnik ljubljanskega zvona. Leta 1884 odpre odvetniško pisarno in postane odbornik v ljubljanskem mestnem svetu. Leta 1889 je izvoljen za deželnega poslanca. V deželnem zboru ostane do njegove razpustitve. Od 1902 do 1907 je poslanec državnega zbora. Postane ljubljanski podžupan ter kasneje za deset

¹⁸ Prav tam, str. 21.

¹⁹ Prav tam, str. 39.

²⁰ Mal, 66.

let tudi župan. Leta 1921 pa je izvoljen za častnega meščana Ljubljane.²¹ Tavčar je za razliko od Jurčiča dokončal študij, kar mu je tudi odprlo možnosti za dobro službo in večje blagostanje. Poleg tega se je leta 1887 poročil z bogato dedinjo Franjo Košenina. Vse to je pripomoglo k višjemu življenjskemu standardu. Skoraj celo življenje je preživel v mestu, na katerega je s svojo politično močjo lahko celo vplival. Da je bil dve leti pred svojo smrtjo imenovan za častnega meščana, le še potrjuje njegovo povezanost z mestom. Kadar govori o Ljubljani, jo vedno imenuje bela Ljubljana ali belo mesto.

Do meščanstva kot množice ima kritičen, celo ironičen odnos. To je med drugim razvidno tudi, ko omeni pehoto oboroženega meščanstva, ki sodeluje pri cesarjevem sprevodu.

»Ti meščančki so vzdihovali pod težkimi mušketai, katere so v znamenje velikega češčenja k tlom povesili.« Poenotiti obliko narekovajev.

Na str. 64 imenuje množico, ki se čudi Aricagovim jezdecem, "neolikana".

Glavna nosilca demokratične meščanske ideje sta posameznika Ana in Sonce. Vendar je Ana zelo pasivna, naivna, preprosta, v prizoru, ko z vitezom gledata prihod uskokov, in ob srečanju s Kljukcem skoraj omejena.²² Oba sta zelo idealizirana. V zgodbi kljub vsemu zmaga meščanska domača plemenitost naproti spletkam tujih turjaških plemičev.

5.4.1 stanovi

- deželni stanovi ali podeželjsko plemstvo:
 - Janez Sonce
- visoki stanovi:
 - Cesar Leopold, Lobkovic, dvorni svetnik, deželni glavar Volk Engelbreht Turjaški in njegova brata baron Janez Vajkard Valvasor Turjaški (dvorni knez) ter Herbert Turjaški (general v hrvaški pomorski granici), vicedom Rabbata, polkovnika Aricaga in Simonović.

Med plemiče spadajo še mnogi nosilci tujih (moških) imen:

- Athems, Barbo, Purgstall, Paradeiser
- duhovščina:
 - škof iz Averse, škofov namestnik Janez Vaccano, nuncij Caraffa

²¹ Tavčar, 128-129.

²² Prav tam, str 126.

- meščanstvo:
 - Ana Rozina, ranarjeva hči, mesarji in drugi obrtniki

5.4.2 pogoji za pridobitev meščanskih pravic

O pogojih za pridobitev meščanskih pravic bom pisala pri Najmlajšem mojstru. Obe deli se dogajata v 17. stoletju, zato imata obdobja tudi skupne značilnosti.

5.4.2 Obleke tega časa, kot je razvidno iz opisa priprav na sprejem cesarja

O deželjskem plemstvu pravi, da je nališpano kot mlade neveste. "Še večje stremenje pa je vzbujalo kranjsko viteštvo [...] Vsi so nosili na kaskatah čudovita peresa, okrog vratu kolarje iz jelenove kože, ob rami pa svilnate predpasnike. Oblečeni so bili v barvah deželnih stanov: dve kampaniji sta nosili modra peresa na kaskatah, modre predpasnike ob ramah in modre praporje, pri drugih dveh pa je bilo to žolto." (str. 64)
Služabnik svete cerkve in posvetni vitez sta se ločevala le po kolarju okrog vratu, vso drugo opravo sta imela enako.

6. PETER MARKOVIČ, STRAH LJUBLJANSKIH ŠOLARJEV

Pregelj je to delo podnaslovil kot zgodovinsko povest. Čas je natančno določen že v prvi povedi. "Bilo je leta šestnajst sto osemdesetega že proti koncu meseca novembra." Pregelj pogosto določa čas glede na cerkvene praznike, še posebno, ko govori o življenju dijakov. Le v četrtem poglavju, kjer opisuje vojno s Turki, je vse datirano z natančnim dnem in mesecem, cerkvenih praznikov pa ne omenja.

Pri Preglju ne gre samo za verni opis zgodovinskega časa, ampak za »opis lastnega psihološkega problema oziroma za lastna duhovna stanja«. ²³ Lahko bi rekla, da je duhovno stanje povezano tudi s kraji. Povest je razdeljena na pet poglavij z dva do devet podpoglavij, odvije se v treh letih.

6.1 Kratka vsebina

Moščeniški vikar Jože Glavnič vzgaja za svojega duhovnega namestnika Jurija Mihajloviča, ki pri reševanju dečka iz vode zboli in umre. Njegov sošolec Peter Markovič pa v dvoboju ubije Cattinija, ki mu zapelje sestro. Župnik ga najde, ko se vrača iz Reke. Peter prevzame Jurijevo identiteto in odide študirat v Ljubljano, v noči

²³ M. Hladnik: Pregljeva zgodovinska pripoved. Glej <http://www.ijs.si/ht/pregelj.html>.

polni prividov osivi. Postane najboljši dijak, celo njihov korektor, nadzornik. Denar si služi s poučevanjem Snedčevega Leopolda. Zaljubi se v njegovo sestro Katrarino. Življenje mu greni spletkarski Gregor Kavčmar. Ukrade mu pisma iz katerih je razvidna njegova identiteta. Iz sovraštva do Petra ubije nedolžnega Leopolda. Nastane spor med ljubljanskimi študenti in čevljarji. Medtem ko Peter okreva po bolezni, odkrijejo njegovo pravo identiteto. V zadnjem delu povesti se nahaja zgodba o turškem obleganju Dunaja, leta 1583. Spopada se udeležijo trije ljubljanski junaki, med njimi tudi Peter. Tu je odlikovan kot sel in kot oglednik. Tam se kot izdajalec pojavi tudi Gregor Kavčmar, ki umre naboden na obrambni palisad. Trije sošolci se, sicer ranjeni, zmagoslavno vrnejo v Ljubljano, ki jih z vsemi častmi sprejme.

6.2 Dogajalni prostor

Celotno prvo poglavje in večina drugega se dogaja v Moščenici pri Reki in bližnji okolici. Ljubljana se pojavi šele v zadnjem podpoglavju 2. poglavja. Dogajalni prostor se preseli iz Ljubljane v Moščenice še v 1. (vikar Jože bere Petrovo pismo) in 3. (vikar piše Petru pismo) podpoglavju 3. poglavja in v naslednjem podpoglavju, ko Peter v času počitnic odide do Reke na sestrin grob. V zadnjem 9. podpoglavju tega najobsežnejšega tretjega poglavja se Peter Markovič od Ljubljane poslavlja. Odide branit Dunaj pred Turki. V Ljubljano se spet vrne v zadnjem, petem poglavju.

- 1, 1 primorska narava in okoliške vasi,
- 1, 2 farovž, jedilnica, kuhinja,
- 1, 3 Lovran, Ika, Opatija, Volovsko....,
- 1, 4 cerkev pred Reko,
- 1, 5 zavod pri cerkvi sv. Vida in Modesta,
- 1, 6 dijaška učilnica,
- 1, 7 krčma, *duša*,
- 1, 8 farovž.

2, 1 in 2, 2 Učka.

2, 3 Ljubljana:

- krčma pri Jelšanah,
- skozi Nemška vrata vstopi v mesto,
- Stari trg, ozka ulica (krčma s prenočišči),

- cerkev sv. Jakoba in pred cerkvijo,
- samostan.

3, 1 Moščenica: župnikova soba, kuhinja.

3, 2 Ljubljana:

- cerkev,
- Reber, kjer Peter stanuje,
- pivska klet, v ozki ulici zraven Novega trga,
- šolska soba,
- Novi trg v Snedčevi hiši.

3, 3 Moščenice: župnikova soba, Gornje selo.

3, 4 Ljubljana: šola, Reka.

3, 5 Ljubljana:

- Stari trg,
- pri očetu prefektu, verjetno v samostanu,
- razred.

3, 6

- Snedčeva soba, kjer inštruirala Leopolda,
- Golovec, sprehod s Snedčevim,
- Petrova soba,
- Snedčeva soba, inštrukcije.

3, 7

- Snedčevi, gornja soba,
- pred beznico,
- Leopoldova soba,
- Petrova soba.

3, 8

- krčma "Pri stiškem opatu", na Poljanah pred samostanskimi vrati.
- Za smrt Leopolda so obtoženi dijaki, zato se le ti spopadejo z čevljarji. Ženejo jih od Samostanskih vrat, mimo Novega trga, do Starega in do Pisanih vrat, nato proti Tranči, do mestne hiše.
- Stražnica na Rotovžu,
- nasproti Starega trga,
- pred cerkvijo sv. Miklavža,

- samostanski vrt,
- pri očetu prefektu.

3, 9

- V duhu se Peter poslavlja od Ljubljane.

4, 1- 4, 3 Ogrska

5, 1 Trije jezdec se vračajo skozi Gornji grad, proti Kamniku, nato skozi Blatno vas v šentjanžvevo predmestje.

5, 2

- Šentjakobska cerkev, zahvalna maša,
- Šentjakobska cerkev, poroki,
- Poljane.

Dogajalni prostor je le v 53% Ljubljana. Ostalih 47 % pa je Reka z okolico. Ta izračun sem dobila tako, da sem preštela število strani, ki se na dogajajo v Ljubljani (98) in jih primerjala z celoto (207 strani).

V Ljubljani so dogajalni prostori ustaljeni. Peter prvič prespi na Starem trgu, potem pa se ustali na Rebri. Poleg cerkev in gostiln, ki jih Pregelj imenuje tudi krčme ali pivske kleti, samostana in dijaške učilnice, je Peter stalni gost pri Snedčevih. To je edina zasebna stavba, v katero Peter zahaja. Natančne predstave o razporeditvi v hiši bralec ne more dobiti. Omenjeni so trije vrste prostorov: soba za inštrukcije, v njej je Peter najpogosteje, jedilnica in "gornja" Leopoldova soba. Skleпам lahko, da so bili prostori za spanje v zgornjih prostorih, prostori za druženje, sprejemanje in javno življenje pa v spodnjih.

V povesti sem zaznala le en opis sobe za inštrukcije in sicer: "Sedeli so v sobi, ki je kar tonila v preprogah in krznu. Učitelj resen in nekoliko utesnjen v nenavadnem razkošju,..."²⁴ Verjetno je hotel Pregelj poudariti razliko med bogastvom Snedčevih in Petrovo revščino. Ko je Peter na večerji, Pregelj ne opisuje jedilnice, bolj se posveča gostom. Tako izvemo za odličnejše goste, ki poleg Petra še zahajajo k Snedčevim.

:

6.3 Sestava meščanov

²⁴ I. Pregelj, *Peter Markovič, strah ljubljanskih šolarjev*, Celje 1929, str. 137.

člani notranjega in zunanjega mestnega sveta, nadzorniki raznih zadrug, mestni sodnik, mestni pisar. Ti odlični gostje poleg Petra še zahajajo k Snedčevim. Takšen izbor gostov je razumljiv, saj je bil Gašper Snedec, sicer krznar, mestni komornik ali upravnik, kar je takoj za ugledno službo mestnega špitalskega mojstra. Gospod Snedec se je pomeščanil le na zunaj. Nikoli ni mogel popolnoma skriti značaja, ki ga je podedoval po prednikih mesarjih.

Pomembno vlogo v mestu imajo tudi dijaki, ki skrbijo, da je v mestu živahno. Včasih celo preveč. Pogosto namreč pride do prepиров in pretefov z čevljarskimi vajenci. Pregelj omenja še mestne vratarje, dijaškega vratarja, biriče, občinske svetovalce, sodnika, očeta prefekta in očeta rektorja, bratje jezuite.

6.3.1 Življenje dijakov in njihovo sodelovanje v mestu

Mesto je zelo povezano z dijaki. Dijaške prazniki, ki jih je poleg goda sv. Katarine še šest, so postali kar pravi mestni prazniki. Mnogo meščanov, svetnih in deželnih knezov ter duhovnikov obiskuje dijaške gledališke predstave. Dijaki tudi sodelujejo pri pogrebih slavnih umrlih in pri straži svetega groba za veliko noč in oltarjev za praznik sv. Rešnjega Telesa.

6.4 Dve nesreči

Pregelj omenja dve nesreči, ki sta prišli nad mesto. Kugo, ki mesto obide, čeprav je že kazalo, da se je pred cerkvijo sv. Miklavža zgrudil okužen tujec. (V resnici je bil le izmučeni Peter Markovič, ki ga je smrt Leopolda zelo prizadela), ter Turki, proti katerim se gredo boriti tudi ljubljanski dijaki.

Ljubljana predstavlja za Petra Markoviča cilj, kamor mora priti in z novo identiteto na novo zaživeti. Posloviti se je moral od znane in domače mu Primorske in oditi v tuje mesto. Ko se vanjo vrača drugič, se vrača s pravim imenom in pravo identiteto. Mesto ga sprejme z vsemi častmi.

6.5 Nekaj citatov o Ljubljani:

"Ljubljana!" se je zganilo v potniku. Bilo mu je bridko in dobro. Verjel je da je na koncu svojega potovanja [...] Tu je megleno in mračno. Spomladi pravijo bo tudi v Ljubljani lepo. Verjamem in čakam." (str. 81 in 99)

Ljubljansko meglo je prepodila Katarina, Petrovo prvo sonce v Ljubljani. V topli domačnosti Snedčevih mu je v "ljubljskih zimah in mrazovih začelo usihati prvo, najhujše domotožje po južnem nebu in morju."²⁵

Ko se zmagoslavna trojica vrača v Ljubljano, Gabrijel Šaplja podvomi, ali jim bodo v mestu pripravili kakšen sprejem, pa mu Fabijančič odgovori: "Ne pregrešaj se nad Ljubljanci! Najboljše ljudstvo so."²⁶ Zavedajo se namreč, da bi jih zaradi zločina nad Snedčevim otrokom lahko pobili kot pse.

Pregelj je ekspresionist, ki je opisoval življenje kot usoden splet nagonov, religiozne mistike in volje po obvladovanju samega sebe.²⁷

Sicer pa Pregelj uvede še notranji prostor, ki je v duši. Na strani 18 smo priče duhovnemu potovanju, kamor nas odpelje Moščeniški duhovnik, ki je namenjen do Opatije.

"Hodil je z molitvijo, v živih predstavah po besedilu, ki ga je molil. Potoval je z nadangelom Gabrijelom v Nazaret k prečisti devici Mariji, Hodil je nato z deviško Materjo k teti Elizabeti na obisk, romal je z osletom, Materjo in svetim Jožefom iz Nazareta v Betlehem, obiskal je s skrbečimi starši tempelj."

"V molitvi je potoval zadnji del svoje poti od Lovrane proti Kraju in Dragi sv. Marine. Pa je zdaj v molitvi hodil drugačno pot. Hodil je s Kristusom na Oljsko goro, z Oljske gore k Pilatu, da so ga bičali in kronali. Hodil je nato skozi jeruzalemske ulice in mimo Veronike s prtom, mimo žalostne matere in jokajočih žena." (str. 47 - 49)

Hoja moščeniškega župnika je v tem primeru molitev oz. premišljevanje postaj križavega pota.

6.6 Pregelj in Ljubljana

Pregelj je imel z Ljubljano malo stikov. Šolal se je v Mostu na Soči, V Gorici, bil tri mesece v semenišču v Gorici, V trdnejši stik z Ljubljano je prišel star 43 let, ko je poučeval v Ljubljani. Po letu 1938, ko ga je zadela kap, je opravljal le še lažje službe. V Ljubljani je leta 1960 tudi umrl.

²⁵ Prav tam, str.110.

²⁶ Prav tam, 203.

²⁷ *Leksikon slovenska književnost*, Ljubljana 1996, str.63.

7. NAJMLAJŠI MOJSTER

Povest Najmlajši mojster je napisal Peter Bohinjec pod psevdonimom Velemir. Za psevdonimi se je rad skrival še posebno v času študija bogoslovja. Njegovi psevdonimi so še: Dovič, V – l – m – r, Veliček, Maležek, Rak, Obad, Burač, Branibor, Krešimir, Proto Konec, Proto Konec iz Srednje vasi, P-B-C, P.B., - c, b.²⁸

Literarni čas je razviden že iz podnaslova: povest iz leta 1608.

Časovni razpon je od začetka prosinca 1608, ko pekarska vdova utopi svojega sina v Ljubljani, do srečnega konca 28. kimovca istega leta. Dan prej deželni knez Ferdinand počasti belo Ljubljano. Čas je skozi povest, podobno kot pri Ivanu Preglju, natančno določen predvsem s krščanskimi prazniki: v začetku 40 dnevnega posta, na cvetni petek, kvaterni petek po binkoštih, sreda pred sv. Rešnjim telesom, praznik sv. Jakoba itd. Med pripovedjo Bohinjec dvakrat analitično poseže v preteklost. Spomni se Žlebnikovega prvega zakona in zgodbe o Koščičevem junaštvu iz leta 1599.

Tako kot Pregelj je tudi Bohinjec študiral bogoslovje, le da on ni izstopil. Morda od tod njuna navezanost na cerkvene praznike. Bohinjec je prišel v stik z Ljubljano ravno v času študija bogoslovja in še pred tem, ko je obiskoval gimnazijo. Kot kaplan in župnik je služboval po mnogih krajih Slovenije, med drugim tudi v naši župniji, v Dobropolju.

7.1 Osnovna zgradbena shema

Ozadje povesti tvorijo spori med ljubljanskim meščanstvom in cerkveno ter posvetno gosposko po končani protireformaciji. V povesti je predstavljeno življenje ljubljanskih meščanov, predvsem delovanje in pravila cehov.

V tej povesti se Bohinjec loteva izključno meščanskega življenja in sicer na humoren način, kar kaže, da se mu meščanstvo ne zdi posebej pomemben dejavnik. Meščani so le navidezno svobodni, v resnici pa jih upravlja deželni glavar. Tudi stroga pravila ceha usužnjujejo njene člane.

7.2 Vsebina

²⁸ Ivan Pregelj, **Ob petdesetletnici**, Dom in svet, 1914, str. 31.

Najmlajši mojster čevljarstva, vdovec Matija Žlebnik, je zaljubljen v vdovo po pekarskem mojstru, Suzano Tramterico, luteranko, ki je obdolžena, da je pahnila otroka v vodo, kjer se je utopil. Spet prestopi v katoliško vero, luteranske podobe in knjige izroči na škofijo. Na Rotovžu je Tramterica oproščena po prepričljivem govoru Žlebnika. Greh je naredila luteranka. Stranska ljubezenska zgodba je med sinom stražarja Grabnarja in hčerko njegovega prijatelja vratarja Košice, Špelico, ki je zaradi zmedenega pričanja nasproti Tramterici kaznovana s pometanjem Velikega trga. Na praznik sv. Rešnjega telesa je v zadrugo sprejet tudi novi član, Žavbarjev pomočnik, tako da Žlebnik ni več najmlajši mojster. Tramterica spodbudi Žlebnika, da se začne zanimati za službo na magistratu, ker ji ne diši čevljarstvo. Žlebnik s pomočniki poskrbi za zamenjavo mestne oblasti, pri sprejemu deželnega kneza Ferdinanda, 27. kimovca se zelo izkaže. Tako, da čevljarstvo zapusti in postane mestni register. Obe ljubezenski zgodbi se končata s poroko.

7.3 Dogajalni prostori

1. poglavje:

- na levem bregu Ljubljanice, blizu čevljarstva mosta,
- na lesenem hodniku.

2. poglavje:

- iz obokane Tranče na čevljarstvo most,
- Židovske ulice, Vicedomska vrata,
- okrogla soba vratarja Košice,
- majhen železen hodnik,
- Tranča, Veliki trg, Frančiškanska vrata

3. poglavje:

- škofija, škofijska pisarna,
- vicedomski stolp,
- pod Trančo na most, nazaj na Veliki trg, mimo Rotovža proti frančiškanskim vratom, okno Tramteričine sobe,
- frančiškanska vrata.

4. poglavje:

- Stari trg, pod gradom, Cividatorjeva gostilna,
- stolp,
- Stari trg, Cividatorjeva gostilna.

5. poglavje:

- Rotovž, ječa v stolpu,
- na pragu mestne hiše,

6. poglavje:

- Cividatorjeva gostilna,
- po Velikem trgu do Rotovža,
- mestna hiša,
- stolp,
- sodna dvorana.

7. poglavje:

- na obisku pri županu Janezu Soncu,
- Kumbergov dom blizu visoke Tranče,
- Kumbergov dom, v kuhinji z ženo,
- čez Čevljarski most do Matijeve hiše,
- v izbi Matije Žlebnika.

8. poglavje:

- Rotovž,
- iz jezuitske cerkve proti mestni hiši,
- na vogalu Rotovža pod Adamovim kipom,
- drugi Rotovžki vogal,
- sodna dvorana prvo nadstropje, pri zeleni peči.

9. poglavje:

- pri Grabnarju doma,
- Veliki trg od Tranče do frančiškanskih vrat,
- pri Cividatorki,
- Vicedomska vrata,
- Veliki trg, Čevljarski most, Tranča.

10. poglavje:

- pri vicedomu.

11. poglavje:

- hiša vdove Tramterice,
- hiša mojstra Lichtemberga,
- pri kosilu (jedilnica), -

- na lesenem pomolu.
12. poglavje:
- soba Adama Weissa,
 - Rotovž,
 - Vicedomski stolp, zgornje nadstropje, kjer je ječa za poštene meščane.
13. in 14. poglavje:
- Vicedomski stolp.
15. poglavje:
- ljubljanske ulice, sprevod iz Starega na Novi trg, mimo Vodopivčeve hiše, nazaj v stolno cerkev,
 - zborovalna soba v hiši Adama Weissa,
 - Kumbergova hiša²⁹ (tradicionalna pojedina).
16. poglavje:
- pri vicedomu Kobencelju,
 - pri kaplanu Petru Otavi,
 - vicedomska vrata.
17. poglavje:
- Lahova gostilna,
 - mestna dvorana,
 - piskarski stolp³⁰ (naznanijo meščanom novega mestnega sodnika).
18. poglavje:
- mestna dvorana,
 - pri Vodopivcu, v izbi.
19. poglavje:
- cerkev sv. Jakoba,
 - Tramteričina hiša,
 - škofijska palača.

²⁹ Ob izvolitvi in ob glavnih mestnih pravadah je moral sodnik vabiti na slavnostno pojedino, kar ga je denarno kar močno prizadelo. Nadvojvoda Ferdinand pa se je v pismu 2. 1615 julija zgražal, da se volitve mestnega sodnika vršijo popoldne, ko so, ko je večina mestnega sveta že v pijanem stanju. Kranjskemu vicedomu naroča, naj se volitve začnejo že ob štirih ali petih zjutraj, mestni svetovalci pa naj gredo poprej še k maši, da bodo volili v treznem stanju in ne bodo prisegali pijani. V: Stara Ljubljana in njeni ljudje, Ljubljana 1957, str. 10.

³⁰Dvigal se je neposredno nad Trančo, na ljubljanskem gradu, z lesenim obokanim hodnikom, na katerem so se piskači v zelenih mestnih livrejah poleti vsak dan ob enajstih dopoldne, pa tudi večkrat pozimi oglašali s tremi pozavnami in enim kornetom. Vsak dan ob sedmih zjutraj so zvonili v spomin na pregnane Turke. V: Stara Ljubljana in njeni ljudje, Josip Mal, Ljubljana 1957, str. 114.

Kot sem že omenila na začetku, se je Peter Bohinjec zgledoval po Ivanu Vrhovcu in njegovi knjigi Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih, ki je izšla deset let pred njegovim Najmlajšim mojstrom. Navedla sem tudi opis ječe, ki se le malo razlikuje od Vrhovčevega.

Bohinjec ne da pretiranega poudarka na zgodbo. Zaradi tega bralec lahko ostane razočaran, ker pisatelj prezre moralno vprašanje glede utopljenega otroka.

7.3.1. Podrobni opisi

Bohinjec ima izmed do zdaj obravnavanih avtorjev največ in najbolj podrobne opise obrtniške in komisarske seje, pridige in seveda opise prostorov oz. stavb, zato bom nekaj teh opisov prostorov navedla:

Žlebnikova hiša: "Bila je zidana, krita pa z deskami. Več malih oken je gledalo onstran vode, in lesen hodnik je oklepal hišno nadstropje" (str. 262).

Hiša vdove Tramterice: "Pred hišnimi stopnicami sta stali dve palmi in z lesenega pomola je stegal zeleni bršljan svoje vejice navzdol. Čedno pobeljena hiša je kazala skrbno gospodinjo. Pri tleh je bila na enem koncu pekarna, na drugem pa peči. V prostorni veži so stale vreče ob stenah, in v prvo nadstropje se je prišlo po širokih lesenih stopnicah. Na jedni strani sta bili dve navadni sobi s kuhinjo in shrambo. Na drugem koncu pa se je prišlo iz sprednje sobe v veliko izbo, ki je bila za meščansko sobo nenavadno bogato opravljena" (str. 418).

Vratarjeva soba v vicedomskem stolpu: "Vratarjeva soba je bila nizka in okrogla kakor stolp. Zamazane klopi so se tiščale zamazanih sten, in lojeva sveča na okrogli mizi je svetila po temnem prostoru z majhnimi okni in železnimi križi. Izpod črvivih stopnic je pogledala kakšna miška in v kotu na leseni polici je godla črnkasta mačka. Nad stropom se je čulo premikanje človeških stopinj, in izpod tal so odmevali človeški glasovi trpečih jetnikov" (str. 266).

Cividatorjeva gostilna: "Šlo se je čez dolgo dvorišče, in zadaj, že pod gričem, je bila klet gostilničarjeva, katera je bila ob enem pivska soba. bila je dolga in ozka izba; na enem koncu se je dohajalo, na drugem je bila pregrajena z lesenim pažem, za katerim so čepeli na hlodih veliki in majhni sodi raznovrstnega vina. Ob zamazanih stenah so stale na obeh straneh dolge mize" .(str. 295 – 296)

Rotovž: "Dva orjaška stebra sta podpirala mestno poslopje. Pod ostrešjem je čepelo dvanajst Šembilij in med oknoma je sedela na prestolu boginja pravice v bogati obleki, ob straneh pa kipi mestnih svetovalcev. Na levem vogalu je bil vdelan kip Adamov, na desnem pa kip matere Eve". (str. 325)

Zborovalna soba: "Že vrata so bila vsa z zelenim smerečevjem opletena, in črevljarski grb z mestno zastavo se je kazal pred vhodom. Na oknih je bilo polno različnih cvetic, patron črevljarske zadruge je gledal nad očetovim sedežem po dolgi sobani, in belo očejeni stoli so se vrstili ob dolgi orehovi mizi. [...] Vsak stol je imel svoj šopek na naslonku." (str. 487)

Okrašeno mesto na praznik sv. Rešnjega telesa:

"Vse ulice so bile okičene z zelenjem in okna je zakrivalo dišeče cvetje. Javna poslopja so krasile škrlataste preproge in raznobojne zastave." (str. 486)

V Najmlajšem mojstru sta omenjeni dve gostilni, Cividatorkina ali Lahova gostilna, ki pa je Ivan Vrhovnik – Staroslav ne omenja, ter Vodopivčeva gostilna. Obe služita za kraj, kjer se premlevajo aktualni dogodki tistega časa. Ženske imajo v gostilni le vlogo natararice ali gostilničarjeve žene.

7.4 Pogoji za sprejem med meščane

Med meščane je sprejemala mestna gosposka, torej magistrat. Za to pravico je lahko zaprosil vsak, še posebno tisti, ki si je hotel služiti kruh kot svoboden človek in ne kot rokodelski pomočnik, hlapec ali dninar. Rokodelski pomočnik je moral biti član zadruge, da je dobil delo. Meščanska pravica ni bila dedna, delila se je za vsako osebo posebej. Leta 1478 so dobili Ljubljčanani pravico od cesarja Friderika IV., da smejo sprejeti v mestno obzidje tudi iz kmetov pobegle ljudi. Meščan je lahko postal vsak, kdor je bil katoličan in je stanoval nekoliko časa v mestu. Od leta 1781 so meščani lahko postali tudi Grki in protestanti.³¹

7.5 Struktura meščanstva

³¹ Vrhovec, str. 9.

Plemiči in duhovščina so imeli posebne podpravice in so spadali pod deželno gosposko. Do njih je bilo mesto brez moči.

Nemeščani se niso dali sprejeti med meščane. Bili so po vseh srednjeveških mestih obžalovanja vreden rod in skoraj brez vseh pravic. To so bili hlapci, dninarji, tuji trgovci, ki so prihajali v mesto za malo časa.

Prvega župana dobi Ljubljana leta 1472. Magistrat sestavlja zunanji (24 svetovalcev) in notranji svet svetovalcev (12 svetovalcev). Med najvažnejše svetovalce, dvanajstake, so spadali: župan, ki je hranil srebrne mestne ključe in pomembne listine ljubljanskega mesta, mestni sodnik, špitalski mojster, prvi blagajničar, sodnik, davkarji, nekateri svetovlci, ki so nadzarovali pekarje in rokodelce. Župana so volili le predstavniki notranjih svetov. Med zunanje svetovalce so spadali: špitalski mojster, blagajničar, štirje nadzorniki mesarjev, dva nadzornika pekarjev, dva komisarja rokodelskih združenj in mestni pisar, ki je bil lahko član tudi notranjega sveta.

V zgodovini magistrata in mestne gospode je mogoče razločevati štiri obdobja:

1. Od začetka Ljubljane do leta 1472. Mestna gosposka je štela s sodnikom 13 mož.
2. Od leta 1472 do 1504 so magistrat sestavljali sodnik, 24 zunanjih, 12 notranjih svetovalcev in občin sestavljena iz 64 mož. V mestnem svetu je sedelo torej sto mož.
3. Od leta 1504 do 1785 se mestni svet poveča za enega moža, župana.
4. Od leta 1785 do 1809 se sestava magistrata popolnoma spremeni.³²

7.5.1 Sestava meščanov v Najmlajšem mojstru

Iz opisa procesije na praznik sv. rešnjega telesa dobimo najboljšo predstavo meščanov. Procesije se udeležijo čevljarstva, pekarska in gostilničarska zadruga, mestni svetovalci: sodnik Ahac Amšelj, župan Janez Sonce, mestni pisar, špitalski mojster Gregor Kleben in svetovalec Kumberg ter deželni stanovi: 200 kranjskih viteзов, na čelu deželni glavar Janez Ulrik, vojvoda Eggenburški in vicedom Filip Kobencel.

7.5.2 Pogoji za vstop v mojstrsko zadrugo

Mojster mora imeti privoljenje zadruga ter meščanske pravice, ki si ji pridobi tako, da ima svojo lastno hišo in se poroči znotraj zadruga. V primeru smrti partnerja se mora poročiti z sestro oz. bratom umrlega, tako da zakon ostane znotraj ceha. Poglavitno

³² Prav tam, str. 33 – 35.

oviro predstavlja čevljarju Žlebniku prav to, da se kot vdovec zaljubi v pekarico, ki je še luteranka. To, da utopi svojega otroka je postranskega pomena in ne predstavlja prevelike ovire, ker se Tramterica spreobrne, greh pa je, kot že rečeno, storila luteranka.

7.5.3 Zgodovinske osebe

Omenjen je škof Tomaž Hren, deželni glavar Ferdinand ter Valvasor, nastopa pa župan Janez Sonce, ki ga omenja že Tavčar. Isti lik je tukaj opisan drugače. Tukaj izvemo za negativno lastnost, da se je Sonce porogljivo smejal za odhajajočim očetom trgovske zadruga Adamom Weissom. Nastopa tudi vicedom (upravnik cerkvenih posesti) Filip Kobencelj, ki je proti meščanom.

7.6 Posebnosti Ljubljane

Snega še niso odvažali v Ljubljanico, niti ga niso kako drugače odstranjevali. Mestni očetje so to delo raje prepustili širokim podplatom meščanov in dobri volji sonca.

Če so te mestni stražarji po deveti uri zvečer našli na ulici brez svetilke, so te odpeljali na Rotovž, kjer si moral ostati čez noč. Zvon z gradu je naznanjal, da se je treba posloviti od gostilne in da se morajo zapreti mestna in hišna vrata. (Prim. Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje 1957, str. 30.)

Ječa je bila ločena na zgornjo, za poštene meščane in spodnjo, pravo ječo.

Vrste vina, ki ga Bohinjec omenja v Cividatorcini gostilni: kisel Dolenjec, lahek Štajerec, prijeten Istrijan, kraški Teran, motni Vipavec, sladki Prosekar.

Ljubljanska vraža, da mora vsak tujec, ki pride v Ljubljano poljubiti kip Eve, ki je stal na vogalu mestne hiše v globoki vdolbini.

7.6.1 Oblačila mestnega sodnika in mestnih očetov

Mal navaja, da so se člani notranjega mestnega sveta kakor beneški plemiči oblačili v škrlat, člani zunanjega pa so hodili v črnih talarjih. Bohinjec pa še natančneje opiše sodnikovo obleko ob vstopu v sodno dvorano: "Plašč mu je snel sluga pred vrati. Kratek meč mu je visel ob boku, bela rutica mu je gledala izpod vrata in bele nogavica so se tesno oklepale rejenih meč. Dolgi lasje so mu ležali na plečih, in ko je sedel, videti ga je bilo malo izza široke mize."³³

³³ Peter Bohinjec, najmlajši mojster, Ljubljana 1896, str.326.

7.6.2 Kapucini v Ljubljani

V tej dobi so se naselili v Ljubljani tudi kapucini, ki so prišli leta 1607. Na vicedomskem vrtu, ki jim ga je daroval nadvojvoda, so zgradili cerkev in samostan.³⁴ Žlebnik reši vprašanje glede plačila nastalih stroškov ob prepisu vicedomskega vrta. Predlaga, da plačata magistrat in kapucini vsak polovico.

7.6.3 Kazni

Vrste kazni, ki jih Bohinjec omenja: sramotilna klopca in sramotilni kol, potapljavka za peke, ki so pekli prelahek kruh, železna kletka za norce pred mestno hišo. Kazen za detomor je bila, da so mater živo zakopali in kol vanjo zabili. Ena od večjih in sramotnejših kazni je bilo tudi pometanje Velikega trga od Tranče do frančiškanskih vrat. To je doletelo deklo Špelico, ker je zmedeno pričala proti Tramterici. Pometanje je bilo naporno, ker so dali mestni očetje le enkrat na leto mesto pomesti. (Mal pa piše o pometanju ulic trikrat na leto, na Telovo, veliki petek in za 14-dnevni Elizabetin sejem.) Omenjeni sta še dve denarni kazni; Weiss mora plačati sto cekinov za popravilo mestnega zidu, ker je razžalil Ehrberico, Tramterica pa mora plačati dvajset goldinarjev v srebru za mestne potrebe.

7.6.4 Kritika Bohinjca

Najmlajši mojster je izhajal kot podlistek z desetimi nadaljevanji. (V 9. letniku Dom in sveta.) Za podlistke pa je značilna velika naglica pri pisanju, ko pisatelj nima časa dovolj pretehtati zgodbe in povezav med osebami. Slodnjak mu očita, da je pisal prehitro in da si je zadajal večje naloge, kot jim je bil kos. Njegova dela ocenjuje kot nepregledna, neenakomerna in utrujajoča, saj si je pomagal z vnašanjem surovega gradiva in nepoetičnih traktatov.³⁵

8. ZALJUBLJENI KAPUCIN

To je edina izmed obravnavanih povesti, ki omenja neposredno navezanost na Ljubljano že v podnaslovu in jo celo združuje s komičnim. Podnaslov se glasi: Vesela povest iz ljubljanske preteklosti. Izhajala je, tako kot Najmlajši mojster, kot podlistek, le da ne v Domu in svetu, pač pa v Slovenskem narodu. Za razliko od Najmlajšega

³⁴ Damjan Vahen, Kratek pregled življenja in naseljevanja ljudi v ožji ljubljanski kotlini od prazgodovine do začetka druge svetovne vojne, Ljubljana 1995, str 67.

³⁵ Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968, Str. 318.

mojstra, je Zaljubljeni kapucin izšel še kot ponatis pri Narodni založbi leta 1910 in v založbi Klas v Ljubljani, nekaj let pred drugo svetovno vojno.

Tako kot Peter Bohinjec, se je tudi on podpisoval s psevdonimi: Fr. Remec, Fr. Lipič, Vinko Ruda, Zvonimir Šepetavec, Tinček Hudaklin, F. R., F. K., I. B., R. K., pogosto pa se sploh ni podpisal.³⁶

8.1 Malovrh in Ljubljana

Malovrh je Ljubljančan, rojen leta 1861. Zaposlen je bil kot davčni uradnik in kot časnikar, več let je urejal slovenski narod, nekaj časa pa je služboval v Tavčarjevi odvetniški pisarni. Umrli je leta 1922 v Studencu pri Ljubljani.

Zaljubljeni kapucin je le ena od mnogih njegovih zgodb, ki se dogaja v Ljubljani. Vsaj delno, če že ne v celoti, se v Ljubljani dogajajo še: Pod novim orlom, Koristka, Premaganci, V študentovskih ulicah, Zadnji rodovine Bendelja, Ljubezen Končanove Klare, Ljubezen in junaštvo strahopetnega praproščaka in Skušnjave Tomaža Krmežljavčka.

8.2 Dogajalni čas

Povest se dogaja leta 1809, v času ilirskih provinc. Kapucinski samostan, ki je nastajal v Najmlajšem mojstru, leta 1608, je dvesto let pozneje kamen spotike. Francozi in njihov general Marmont hočejo samostan zapreti in iz njega narediti vojašnico. Očetje kapucini se zato hočejo prikupiti meščanom, da se ne bi pritoževali nad njimi.

8.3 Zgodba

Pijanega Kapucina Angelika Ignacija Kozamernika pretepejo s palico, zaprejo ga v samostansko klet, ta pa od tam pobegne. Pogosto so kaznovali s šibo in korobačem tako moške kot ženske, javno na trgu in za zidovi v ječi. Kaznovanje s palico se je pri vojaki ohranilo do 19. stoletja.³⁷ Z njim odide tudi uršulinka Adelgunda, v katero je zaljubljen še iz časov, ko nista bila v samostanu. Angelik je nenehno v zaporu, zaradi popivanja, Adelgunda pa se seznanila z gledališko pevko Olimpijo in grofom Panigajem, katerega začne denarno izkoriščati, hkrati pa ima mlajše ljubimce. V Adelgundo se

³⁶ Marija Tratnik: Diplomski naloga: Življenje in delo Miroslava Malovrha.

³⁷ Mal, str. 33.

zaljubi tudi obubožan plemič Rovetta di Kadona, ki pomaga grofu pri iskanju nezakonskega sina, ki ga je imel z neko Ljubljanko.

Angelik ustanovi bratovščino neutolažljivih vdov, ena izmed njih, Magdalena Hudašpičnica ga ovadi. Na zaslišanju se izkaže, da je Angelik sin grofa Panigaja in Magdalene Hudašpičnice. Adalgunda je zdaj spet navdušena nad Angelikom, saj je bogat dedič.

8.4 Dogajalni prostor

Vseh petnajst poglavij se dogaja v Ljubljani, le na začetku smo priče, kako pijanega Angelika peljejo na vozu iz Posavja proti Ljubljani.

1. poglavje:

- pred kapucinskim samostanom,
- samostanska veža,
- celica.

2. poglavje;

- zgornji kapucinski vrt, nasproti uršulinske cerkve,
- druga klet samostanskega skladišča.

3. poglavje:

- podzemen hodnik iz kapucinskega samostana v uršulinski samostan.

4. poglavje:

- skozi nunska vrata na Kongresni trg,
- vhodna vrata v kapucinski samostan,
- gostilna "V peklu", na vogalu Vegove ulice in Kongresnega trga,
- po Vegovi ulici do Zoisovega vrta, čez most na sv. Jakoba trg.

5. poglavje:

- Pasja ulica, Adalgunda tukaj prenoči,
- Mirje, v sodu za zelje prenoči Angelik,
- Breg, Stari trg, pri starinarju,
- ozka ulica, stranišče. (Malovrh ga imenuje prostor za posebno opravilo, ker on ni samo mašnik, ampak včasih tudi človek.)

6. poglavje:

- Pasja ulica,
 - Zoisov vrt,
 - Križevniška ulica,
 - "Pekel".
7. poglavje:
- policijski urad (kjer je *bila banka Slavija*), velika prostorna soba.
8. poglavje:
- Iz policijskega urada na Križevniško ulico,
 - Gosposka ulica.
9. poglavje:
- Mestni trg, "Pri Bidelmonu", prvi ljubljanski hotel,
 - gledališče,
 - "Pekel",
 - policijski urad.
10. poglavje:
- Olimpijino skromno stanovanje na Gosposki ulici.
11. poglavje:
- Adelgundino novo stanovanje na Gosposki ulici,
 - ozka ulica, kjer se preobleče, ženske pa mislijo, da je šel v nebo.
12. poglavje:
- "Pekel",
 - Gosposka ulica, drugo nadstropje, Adelgundina soba,
 - hodnik.
13. poglavje:
- Angelikova podstrešna soba,
 - "Pekel",
 - hiša na Salandrovi ulici, drugo nadstropje, pri vdovi Rozalindi Predpasnikovi.
14. poglavje:
- iz Viča proti Ljubljani, po Salandrovi ulici,
 - "Pekel".
15. poglavje:
- Gosposka ulica, Adelgundino stanovanje,
 - Stari trg, oficirsko kopališče, št. 6, balkon,
 - policijska postaja.

Edina omenjena gostilna je "Pekel". Kar šestkrat je tukaj prizorišče dogajanja. Omenja jo tudi Ivan Vrhovnik. To je bila pritlična hiša s številko 13. Po stopnicah se je šlo navzdol do velike dvorane. Tu je bilo priljubljeno plesišče ljubljanske mladine. Lastnica te gostilne je bila Metka Podbojeva.³⁸

V gostinski del "Pekla" Angelik občasno zahaja še kot kapucin, kjer se vsaj včasih lahko do sitega naje. V njegovo pravo podzemlje, kamor vodijo stopnice pa je šel zdaj prvič.

Ime gostilne Angelik dojemata tudi simbolično, saj pravi: "Ker bom po svoji smrti najbrž pogubljen, se moram že zdaj navaditi pekla, ergo, pojdem v "Pekel", pa naj se tudi zopet opijem v tem breznu skušnjav."³⁹

Trikrat je bil gost na policijski postaji. Dvakrat so ga prijeli zaradi pijanosti takoj po obisku "Pekla".

Omenjen je tudi najstarejši hotel v Ljubljani "Zum Wildenmann". Ljubljanci so ga preimenovali v "Pri Bidelmonu". Stal je na št. 21, nasproti škofije, ustanovljen je bil leta 1731 za prenočevanje potnikov in vojakov. Prej so morali prenočiti v kakšnem poštnem poslopju ali v samostanu. Bidelmonov hotel je bil opuščen leta 1868.⁴⁰ Od zasebnih stanovanj je omenjeno stanovanje vdove Rozalinde, Olimpijino skromno stanovanje na Gosposki ulici in Adelgundino na isti ulici, le da je s pomočjo grofa bolje opremljeno. Stanovanje Angelika je glede na njegove finančne zmožnosti temu primerno, podstrešno.

O kapucinskem samostanu ne dobimo natančnejših podatkov. Poudarek tam je bolj na duševnih mukah brata Angelika. Bralec dobi vtis, da so Angeliku znani vsi podzemni prostori in rovi, saj je imel že dlje časa pripravljeno obleko in hrano potrebno za odhod.

V 14. poglavju zasledimo plemiča Rovetta, ki se iz Viča vrača v Ljubljano. Vič pa je bil takrat še podeželje in ne del Ljubljane.

Na Mirju prenoči Angelik v sodu za zelje, ker je tam veliko zeljarjev.

³⁸ Vrhovnik, str. 31.

³⁹ Miroslav Malovrh, Zaljubljeni kapucin, Ljubljana 1910, str. 128.

⁴⁰ Vrhovnik, 16.

8.5 Struktura prebivalcev Ljubljane

V prvih treh poglavjih nam Malovrh predstavi le kapucine (p.vratar, p.gvardijan, p. Špinača, p.Tiburcij in cerkovnik). V Tretjem poglavju se pridruži še Češminova Špelica, sedaj uršulinka, s.Adelgunda. Ko pobegneta iz samostana, se srečujeta le še z posvetnimi meščani in plemiči. Plemiča sta vitez Rovetta in grof Ponigaj. Meščani pa so: starinar, policijski uradnik, natakark, gostilničar in oficirja. Nastopa še vrsta žensk, ki pa so vse stare ali pa ostarele: plesalka in pevka Olimpija, pol gluha in pol slepa starka, tercijalke in vdove.

Tukaj odkrijemo dva nova ženska poklica, ki sta si nasprotna, plesalka ter pevka in redovnica.

8.6 Zanimivosti in novosti

Gostilničar v "Peklu" pouči Angelika, da riganje ne velja več za lepo navado, kot je to veljalo pred prihodom Francozov.

Zobe so si po obedu trebili z vilicami, sedaj pa je raba zobotrebca že uveljavljena. Ko mu ga gostilničar postreže, Angelik opazi, da je še skoraj nov. Gostilničar mu odgovori: "I, kajpak. Samo pri dveh mizah so ga rabili."⁴¹ Seveda je tukaj namen humor, bolj kot informacija o rabi zobotrebca.

9. SVITANJE

Delo Frana Govekarja spada v skupino besedil, ki so podnaslovljeni z "romanom". Temu primerno so tudi daljši kot že obravnavane povesti. Svitanje je drugi najdaljši roman za Hiengovim Čarodejem, obsega 29 poglavij na 541 straneh.

V romanu gre za preplet treh zgodb, ki jih povezuje francoska zasedba slovenskega ozemlja. Roman traja v času ilirskih provinc od leta 1796 do 28. aprila 1797. Prva zgodba govori o siroti Lovrenčku, ki na Ubeljskem pod Nanosom po smrti ostarelega kaplana Prašnikarja, ki mu je bil vodnik in učitelj, živi pri Matevžu Premrovu. Uresniči

⁴¹ Malovrh, str. 142.

se mu velika želja, da sme priti v Ljubljano, kjer ga z veseljem sprejmeta pod streho dr. Repič in Marijanica. Druga zgodba se nanaša na pomembne meščane in ljubljanske obrtnike, ki se zbirajo v gostilni Pri treh gavtrožicah, kjer se pogovarjajo o vojnih stvareh in o ženskah. "Leta 1792 je štela Ljubljana 162 gostiln, 47 v mestu, 31 na Šentpeterskem predmestju, 22 na Poljanah, 19 na Kapucinskem predmestju, 26 v Gradišču, 7 pred Frančiškanskimi vrati, po 5 v Krakovem in Trnovem. Šest let kasneje je bilo že 167 gostiln. V povprečju ena gostilna na 60 Ljubljančanov, če je imela takratna Ljubljana 10.000 prebivalcev.⁴² Gostilne Pri teh gavtrožicah na cesti sv. Petra Ivan Vrhovnik v svoji knjigi ne omenja.

Tretja zgodba kaže na delo in razmišljanje dveh pomembnih oseb, Vodnika in Zoisa. Narodno prebujenske ideje, izhajanje prvega slovenskega časopisa Novice, Devovo, Pohlinovo in Linhartovo ustvarjanje, uprizoritev Županove Micke, načrt za invalidski voziček... to so nekatere podrobnosti, ki jih je Govekar vpletel v roman.

Govekar opisuje zelo podrobno, faktografsko. To kaže na navezanost na naturalistične slogovne prvine. Predstavlja človeško družbo, gospodarsko, socialno in kulturno sliko dobe. Vsebinsko podaja kot tujo zgodbo, sam vanjo ni aktivno vključen. Zgodovinska dejstva niso vedno resnična. V ospredju so ljubezenski zapleti med dr. Repičem in Kalanovo Marijanico, Verderberico, dr. Repičem, Danetom in generalom Muratom. Sledita bolj nežni ljubezenski zgodbici med Idrijsko Viktorino in Napoleonom, ter Verderberičino Metko in ulanskim častnikom Leonom. Ozadje zgodbe pa tvorijo politični problemi. Pripovedovanje je postopno, dogodki si sledijo eden za drugim.

9.1 Dogajalni prostor

Začetek romana, 1. in 2. poglavje, se dogajata na Ubeljskem, pod Nanosom in v Postojni, prav tako 11., 12. in 13. poglavje. Glavno prizorišče je Ljubljana. Avtor bralca sproti opozarja na premike francoske in avstrijske vojske.

3. poglavje:

- Recherjev hotel, glavni trg ob levi strani mestne hiše. O "Bidelmonu" sem že pisala pri Najmlajšem mojstru. Naj dodam še to, da so tukaj prenočevale pomembne

⁴² Vrhovnik, 1957.

osebnosti Jožef II., njegov brat Leopold II. in v času dogajanja romana nadvojvoda Karel.

Na Govekarjev opis Bidelmonovega hotela v Svitanju opozarja sam Ivan Vrhovnik pri opisovanju gostiln v stari Ljubljani. Zato opis navajam tudi jaz: "Na pročelju med prvim in drugim nadstropjem je visela okrogla plošča, na kateri je neznan, laški ali nemški umetnik naslikal orjaka, napol golega, rjavopoltega, zavitega v levji kožuh in z batom v roki menda je bil Heraklej; menda pa krimski Divji mož [...] Tisti čas so bila hotelska dvokrilna vrata z uvozom rumeno popleskana in od vrha do tal poslikana z ogromnim črnim cesarskim orlom [...] V pritličju hiše na levi je bila pivnica za preprostejše goste, na dvorišču so se nahajali hlevi, kolarnica, stan za hlapce in razne shrambe; v prvem nadstropju so bile jedilnica in gostilniška soba za odličnejše goste ter na dvoriščni strani kuhinja. Vse drugo in tretje je imelo na cestni strani le sobe in sobice za potnike. V trinadstropnem dvoriščnem poslopju z visečimi hodniki je bilo nad hlevi in kolarno ob pobočju Gradu v prvem nadstropju stanovanje hotelirja Rechterja, v drugem in tretjem nadstropju pa so stanovali hotelski posli in služabniki došlih tujce" (str. 38-39).

- Po Slonovi ulici skozi Špitalski most, skozi tesno Špitalsko ulico,
- ulice okoli Divjega moža.

4. poglavje:

- od škofjega dvorca do Starega trga se zbirajo ljudje pred "Bidelmonom" na parado.

5. poglavje:

- Kapucinski trg, stanovsko gledališče ob levem bregu Ljubljane (prej je bila to jahalnica). Stanovsko gledališče se je delilo na tri dele. V parterju je sedelo ljubljansko in ostalo kranjsko plemstvo, v zadnjih vrstah bogati meščani, v predzadnji pa skromni Vodnik. V galeriji pod streho so se na dolgih lesenih klopeh gnetli uradniki, obrtniki in delavci. Za študente pa je bil prostor še višje pod streho na stojščih.

6. poglavje:

- Zoisova hiša na koncu Brega, na levem bregu Ljubljane,
- Zoisova soba v drugem nadstropju.

Govekar jo opiše takole: "Čudna, zanimiva soba. Ob treh njenih stenah so stali drug vrh drugega obširni predali, polni ogromnih, dragoceno v usnje vezanih folijantov, knjig in neštivilnih brošur, ob oknih s steklom pokrite mize in pulti s policami in predalčki, po omarah in po kotih raznovrstni instrumenti, tu in tam skrinje in kovčegi, za ogromno

pisalno mizo, ki se je šibila pod kupi debelih trgovskih knjig laških, francoskih in nemških časopisov ter različnih papirjev, pa je sedel blizu petdesetleten gospod".⁴³

- župnišče v Florjanski ulici,
- od "Divjega moža" po Špitalski ulici.

7. poglavje:

- ob nabrežju Ljubljane,
- vojaška bolnica na Dunajski cesti,
- Tržaška cesta,
- gostilna "Pri treh gavtrožcah", na cesti sv. Petra.

8. poglavje:

- Zojsova knjižnica na Bregu,
- trg pred Florjansko ulico,
- Špitalska ulica,
- gostilne, ki jih obišče Dane: Deteljica v Frančiškanski ulici (pivovarna se je tako imenovala še leta 1847, prej se je po lastniku imenovala "Pri Kleblatu"), Piškot ali "Zum golden Kreuz", stal je tam, kjer je danes glavni vhod v kavarno Evropa. Hajduk ("beim Heiducken", ne obstaja več gotovo že od začetku 20. st.), Panj, Židan (tako se ji je reklo od leta 1779, je ena najstarejših pivnic na Poljanah, pomembno vlogo ima v Tavčarjevem romanu "Izza kongresa"). Na koncu obišče še Tri gavtrože.
- Galetova hiša.

9. poglavje:

- Po Dunajski cesti in Špitalski ulici do Divjega moža,
- Turška jama, za pokopališčem sv. Krištofa,
- "Pri treh gavtrožah",
- na cesti pred Tremi gavtrožami,
- Kapucinski trg,
- Novi trg, pred Repičevo hišo.

10. poglavje:

- Zojsova knjižnica,
- drevored v Zojsovem vrtu.

Ob koncu 18. in na začetku 19. stoletja so bili Zojsovi vrtovi s šestimi orali zemlje edino večje sprehajališče v Ljubljani, ki jih je baron Žiga Zois leta 1789 odprl za

⁴³ Fran Govekar, Svitanje, Ljubljana 1921, str. 82.

javnost. Raztezali so se od križišča Rimske in Tržaške in vzhodno do Prešernove (Bleiweisove) ceste do južnega obzidja nunskega vrta. Kupil ga je od lastnika Cekinovega gradu grofa Lamberga, ter ga dopolnil z žlahtnimi domačimi in eksotičnimi drevesi. Poleg 1000 sadnih in 400 eksotičnih dreves je vseboval tudi grme, vodomete, gredice in steze kot pravi botanični vrt.⁴⁴

- Begunci iz Trsta in Gorice bežijo skozi Ljubljano pred Francozi, mimo sv. Petra, skozi Zalog na Štajersko ali skozi Kurjo vas in Rudnik na Hrvaško,

- pred Turnom, v Šiški, na Mirju pred Črnučami se utaborijo vojaki huzarjev, ulancev in kirasirjev,

- gostilna "Pri divjem možu",

- brivnica Gregorja Daneta.

11. poglavje:

- Ubeljsko.

12. poglavje:

- Idrija.

13. poglavje:

- Postojna,

- cerkev sv. Danijela,

- župnišče župnika Wenigerja,

- cerkev sv. Štefana.

14. poglavje:

- "Pred divjim možem",

- Od Maličeve vozniške gostilne do cerkve sv. Jožefa,

- Dunajska cesta

- vogal Šentpeterske ceste,

- "Pri treh gavtrovžah".

15. poglavje:

- Zoisova hiša.

16. poglavje:

- Pred frančiškansko cerkvijo,

- "Pri divjem možu",

- magistrat, pri županu,

⁴⁴ Josip Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, Ljubljana 1957, str.125.

- gostilna pri Maliču, na dvorišču.

17. poglavje:

- Rotovž, županova pisarna,
- "Divji mož",
- Kapucinski trg, hlevi na dvorišču deželne hiše,
- Pred magistratom, pred Zoisovo hišo.

18. poglavje:

- Mestna hiša,
- dvorec pri knezoškofu.
- Smer Muratovega ogledovanja Ljubljane: od deželne hiše skozi Gosposko ulico na Novi trg, mimo lantovža in Auerspergove palače do lesenega Zgornjega ali Čevljarskega mosta na Stari trg. Nato jezdijo skozi Rožno in Florjansko ulico mimo razrušenih Pisanih vrat, mimo Pasje ulice ob Prulah do Vodnih vrat na Žabjaku, skozi Zvonarsko ulico čez Grubarjev prekop, zavijejo levo pod hrib, skozi Streliško ulico in Poljansko cesto, kjer so ležale ruševine Frančiškanskih vrat, mimo dvonadstropnega licejskega, nekdanjega frančiškanskega poslopja, mimo cerkve sv. Nikolaja in knezonadškofijskega dvorca do magistrata, nato v Špitalsko ulico, mimo meščanske bolnice in frančiškanske cerkve na sv. Petra cesti.
- Grajsko obzidje in stolp.

19. poglavje:

- Pri Desselbrunnerju na velikonočnem obedu,
- Glavni trg pred magistratom,
- škofov dvorec,
- za kapucinskim samostanom,
- Gradišče, stanovanje Kalanove Marijanice.

21. poglavje:

- Stanovanje Gregorja Daneta, soba,
- Glavni trg ob Robbovem vodnjaku.

22. poglavje:

- Zoisova knjižnica,
- Rotovž,
- Zoisov vrt,
- Gradišče, Marijaničina sobica.

Zanimivo je, da Govekar uporabi izraz "sobica", ko gre za intimnejši odnos Repiča do Marijanice, v smislu nagovarjanja, prigovarjanja, izkazovanja splošne naklonjenosti, vendar ne vedno. V 25. poglavju gre za intimno vzdušje, po dvakrat uporabi izraz "soba". Morda zato, ker je zavržen, potem pa prvič z vso iskrenostjo sprejet. Zaradi resnosti trenutka je morda "soba" bolj na mestu. Prav tako v 28. poglavju, ko bolna leži v sobi, sedaj že v Repičevem stanovanju.

23. poglavje:

- "Pri treh gavtrožah",
- Glavni trg,
- "Pri treh gavtrožah".

24. poglavje:

- Pred knezonadškofijskim dvorcem,
- stari lontovž, zapor,
- "Pri treh gavtrožah",
- pred "Tremi gavtražami", na križišču treh cest, poleg znamenja.

25. poglavje:

- Glavni trg,
- ob stolnici,
- Gradišče, Kalankina soba,
- Gledališka ulica, gostilna "Pri belem konjičku",
- Gradišče, soba.

26. poglavje:

- Prodajalna na Starem trgu,
- Repičeva hiša, soba,
- "Pri treh gavtrožah".

27. poglavje:

- Gledališka ulica "Pri belem konjičku",
- Repičevo stanovanje, kabinet prof. Pelzla,
- Kazina.

Opis Kazine: "Na cestni strani je imela hiša ne veliko obednico in dvoje manjših sob za goste, na dvorišču pod gradom je bilo na levi šestero kabin z banjami za gorko kopel in tuš, na desni pa so ležali kuhinjski prostori. v I. nadstropju nad cesto je bila razkošno opremljena jedilnica za posebne prilike, a na desni in levi jedilnice ter po vsem II. nadstropju so se vrstile sobice. V njih so igrali Častniki kvarte, šah in domino,

ali pa so služile intimnim družbicam. Na dvoriščni strani je imel potnik s posli stanovanja"⁴⁵

28. poglavje:

- Repičevo stanovanj, Marjaničina soba.

29. poglavje:

- Zoisov vrt,
- redutna dvorana pri sv. Jakobu,
- rotovž,
- Danetova brivnica, Poljansko predmestje.

28. april 1797, prihod Napoleona v Ljubljano – lokacije ob njegovem prihodu:

- pred škofijskim dvorcem stoji stotnija grenadirjev,
- od Glavnega trga do Dunajske ceste (vojaške patrolje),
- čez frančiškanski most huzarski častnik naznani Napoleonov prihod,
- iz Špitalske ulice se Napoleon pripelje v karosi,
- pred škofovskim dvorcem,
- nasproti oknu ob pločniku, ob hišnem zidu stoji Viktorina Klaus iz Idrije s šopkom cvetja,
- Dvorec,
- ozka ulica brez imena, v Govekarjevem času Lingarjeva,
- Rechterjev hotel,
- najvišja stopnica Robbovega vodnjaka, Viktorina pomaha odhajajočemu Napoleonu, ki gre tam mimo in v Špitalsko ulico,
- kazina in kopališče na Starem trgu,
- Stari trg,
- kazina, drugo nadstropje, Metkina soba.

9.2 Lastnosti Ljubljančanov:

"Ljubljančanje, od nekdej lahkomiselni in radovedni." (str. 44)

"Lojalnost in vernost sta bili namreč glavni in najrazvitejši lastnosti Ljubljančanov že v oni dobi." (str.49).

⁴⁵ Fran Govekar, Svitanje, Ljubljana 1921, str. 481.

Mnogo strani pozneje in v drugem kontekstu napiše Govekar povsem drugačno mnenje: "Ljubi Bog ve, da so veliki pijanci in veliki babjaki vsi Ljubljancje – posestniki in neposestniki, samo če morejo in imajo". (str. 379)

O Ljubljankah pa naslednje: "Lepe Ljubljanke so imele nove in velike skrbi. Odložiti so morale zimsko obleko in misliti na nove klobuke in nove, moderne toalete". (str.139-140)

Konec stoletja, ko je že pritiskala francoska revolucija, je bilo potrebno štediti s pojedinami, z obleko in nakitom. Namesto pravega so nosili ponarejeno blago, brušeno steklo namesto diamantov in rubinov, namesto usnatih stenskih tapet so uporabljali papirnate, namesto porcelana kameninasto keramiko.⁴⁶

"Ljubljanka, ki je lepa in mlada, je nesrečna le tedaj, če se dolgočasi, ker pa si zna poiskati zabave povsod, ni nesrečna nikoli" (str. 139-40)

9.3 Novosti in zanimivosti v Ljubljani

9.3.1 Novosti v Ljubljani

Govekar bralca seznanja z novostjo iz Dunaja, ki jo imenuje strešica ali dežnik. Dr. Repič dobi od Nemca Sternheima, pri Belem angelu na cesti sv. Petra angleško voščilo za čevlje. Zois naredi načrt invalidskega vozička, ker sam ne more več hoditi.

9.3.2 Zanimivost

Na velikonočni ponedeljek so meščanske dame v spomin na zmago nad Turki v dolino, imenovano Turška jama, metale debele in trde pomaranče. Na drugi strani pa jih je vztrajno pobirala tolpa dečkov.

9.4 Obleke

Obiskovalci lož v stanovskem gledališču so bili napravljeni takole:

Gospodje so nosili temne frake s snežno belimi žaboti na prsih pod brado in z nabranimi manšetami okoli zapestij, lasulje s čopi ali pa le z dolgimi, nakodranimi svojimi lasmi. "Dame dekoltirane, pod nedrijem prepasane, nekatere s kratkimi balonskimi rokavi in z dolgimi, preko komolca segajočimi rokavicami, druge brez rokavov in brez rokavic, a bleščeče od zapestnic in prstanov, vse pa v rožnobjnih,

⁴⁶ Josip Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, Ljubljana 1957, str. 19.

bledozelenih, sinjemodrih ali belih tunikah in po antičnih vzorcih prirejenih učesih in z lasmi, vedno bujnimi, a ne zmerom le svojimi lasmi, pikantno ovitimi s široko pentljo ali prozornim pajčolanom. Povsod atlas, svila, dragotine, briljanti in zlatnina!" (str. 67)

Dr. Repič je bil vedno napravljen po zadnji modi. Po njem se je najprej zgedovala mladina in potem možje.

V 10. poglavju je hodil a la incroyables. Lasuljo je opuščal, dolgi lasje so mu silili preko čela in mu padali na vrat. Na pol trdi ovratnik z dolgima, kvišku štrlečima rogljema si je ovijal z dolgim belim robcem, ki se mu je razširjal na prsih v veliko pentljo. Na nogah je nosil šolne z zaponkami, dokolenke in kakor triko prilegajoče se hlače. Odprt telovnik je kazal mehko, nagubančeno svileno srajco, suktnjo z velikanskimi reverji, ter z visokim, kakor komat zavihanim ovratnikom pa mu je dolgimi škriti opletala do podkolen. Na glavi je imel siv cilinder s silnimi krajci in z visokim oglavjem, v rokah pa je vihtel dolgo palico s koščnim gumbom.

V 14. poglavju je bil napravljen a la Muscadins. To je izgledalo tako, da so mu lasje divje skuštrani viseli preko oči. "Višnjev frak se je s škrici vlekel malone za njim, rumene, tesne hlače so mu segale skoraj do pod pazduhe, kratki telovnik je imel velikanske in sila široke reverje, na klobuku na dva roga pa je nosil ogromno kokardo v deželnih barvah. Na težki, rožljajoči verigi za uro so mu bingljali in zvončkljali veliki berluki, v desnici je nosil debelo spiralno zavito palico, v levici pa je vihtel lornjeto, čeprav je imel izvrstne oči." (str.263-264)

9.5 Stuktura prebivalstva

Plemstvo:

- deželni glavar grof Franc Hohenwart, baron Mihael Brigido, nadvojvoda Karel, baron Žiga Zois.

Duhovščina:

postojnski župnik Weniger, knezonadškof Brigido, škof Raigersfeld.

Stanovi v Ljubljani, ki se zbirajo, da bodo pozdravili nadvojvodo Karla:

Krojači (Dominik), čevljarji, mizarji, tesarji, strugarji, lončarji, peki, brivci (Dane), lasuljarji, sodarji, suknarji, usnjarji, rokovičarji (Kavčič), izdelovalci žlic, tapetniki, svečarji, klobučarji, krznarji, gumbarji, kamnoseki, dežnikarji...

Meščani:

župan dr. Anton Podobnik, dr. Repič, Vodnik, dijak Jernej Kopitar, tovarnar Desselbrunner, obrtniki, uradniki, trgovci, mestni biriči, Ljubljanski prvi hoteljer Rechter.

Poleg domačih zgodovinskih oseb nastopajo tudi tuje: Napoleon Bonaparte, francoska generala Joahim Murat in Jean B. Jules Bernadotte in še vrsta drugih maršalov, generalov in podpolkovnikov, pobočnikov.

Vrste (francoskih) vojakov: artiljeristi, karabinjerji, kirasirji, lovci, dragonci, huzarji, grenadirji, šaserji, vozataji, moštvo in oficirji.

10. POTRES

Ljubljančan Jani Virk je najmlajši in edini še živeči izmed obravnavanih avtorjev. Njegovo delo 1895, *Potres* nosi podnaslov *Kronika nenadejane ljubezni*. Vsebuje pet poglavij, ki jih ne poimenuje le z vrstilnim števnikom, ampak tudi z besedami v stavku. Opisno naslovi poglavja tudi Mira Mihelič.

10.1 Kronikalna povest

Milan Dekleva opozarja, da govoriti o kronikalni pripovedi ni primerno, oz. "je treba biti previden, saj v njej nastopa predvsem mesto, ki se je pred sto leti uradno imenovalo Laibah."⁴⁷ Virka ne imenuje le kronista mesta, ampak popisovalca "nenadejane ljubezni", ki je po svoji silovitosti, slučajnosti in srečnem koncu melodramska.

10.2 Zgodba

Ivan Lapajne, sin bogatega trnovskega zeljarja se po neuspelem študiju vrne iz Dunaja v Ljubljano, kjer ga čaka zaročenka Petra Grisselli. Med popivanjem in kartanjem s podnajemnikom, poročnikom Bullowom in zobozdravnikom Schwentnerjem mu minevajo dnevi. V tednu pred Veliko nočjo pride v mesto tudi italijanska lepotica Maria de Majo. Z njo se spozna, ko se nesrečno zaletita drug v drugega, on na konju, ona na kolesu. Medtem, ko ga oživlja, Ivan od nje izsili poljub. Nato se strastno ljubita in preživljata romantične dneve v njeni sobi v Nemški ulici.

⁴⁷ Milan Dekleva, *Melodrama na robu praznine* v: Jani Virk, 1895, *Potres*, Mihelač, 1995.

Med potresom Lapajne reši hčerko svoje gospodinje Ane Langus, ki hodi k njemu v posteljo vsako noč. Potem odide iskat svojo ljubico. Pred njenim stanovanjem ga ujamejo, ker mislijo, da je tat. Kot kaznjenec pride v roke prijatelju Bulowu, ki ga naskrivaj izpusti. Maria de Majo medtem preživi noč v Švicariji, v Tivoliju. Po neuspelem iskanju in dvodnevni nezavesti v predmestju se odloči zapustiti Ljubljano. Na vlaku proti Trstu se ponovno srečata.

10.3 Dogajalni čas

Roman se dogaja od 9. aprila, teden pred Veliko nočjo, do nekaj dni po potresu, ki se zgodi 14. aprila, 1895.

10.4 Dogajalni prostor

1. poglavje: Ivanov strah aprilskega jutra 9. IV.1895;

- Lapajnetova soba na Starem trgu.
- Omenjeno (v nadaljevanju kot *) Koslerjeva pivnica, bordel na Zvonarski cesti, bordel na Mariahilferstrasse na Dunaju,
- vijugaste ulice mimo Tranče čez most do lekarne pri Zlatem jelenu,
- meščanska hiša Grassellijevih,
 - salon (kanape, klavir),
 - sosednji prostor s pisalno mizo,
 - široke lesene stopnice,
 - notranje hišno dvorišče, kočija,
- ulice,
- cerkev sv. Petra,
- bolnica, ordinacija dr. Hirscha
- proti središču mesta,
- stojnice pred mestno hišo,
- Frančiškanske ulice, gostilna Pri Štefanu,
- * trnovsko drsališče pri Kernu,
- bližnjica do Grassellijevih, ozka Komunska uličica,
- Grassellijevi, pred vhodnimi vrati,
- soba na Starem trgu,
- Koslerjeva pivnica,
- gostilna Malič,

- kavarna Emona,
 - Lapajne sam za mizo,
 - za zaročenkinino mizo,
- zanikrna žganjerija v starem delu mesta,
- Lapajnetova soba,
- sosednja soba poročnika Bullowa,
- Lapajnetova soba.

2. poglavje: Vlak je pripeljal prepozno;

Na začetku poglavja je analitična zgodba, ki se dogaja v Rimu, Trstu, Milanu in Lošinju.

- Ljubljanski kolodvor,
- hotel Slon, kjer se zbirajo kočijaži,
- Nemška ulica, stanovanje, prvo nadstropje,
- gostilna Pri vitezu, na drugi strani Nemške ulice,
- * diplomirana babica Franziska Lugner na začetku ulice pomaga na svet nezakonskim otrokom,
- deželni dvorec, obokan vhod,
 - jedilnica,
 - glasbena soba,
- kavarna Emona,
- stanovanje na Nemški ulici, Marijina soba,
- šentjakovski most,
- * pristan pod Ribjo ulico,
- ozka vijugasta ulica z baročnimi pročelji hiš, prodajalna usnjenih izdelkov,
- vodnjak pred mestno hišo,
- od stolne cerkve, kjer prodajajo slaščice, proti reki, čez most, na drugo stran v bližnje ulice,
- *Pogačarjev trg, ogled mutoskopa,
- Šelenburgove ulice, prvo nadstropje pri vedeževalki.

3. poglavje: Večerno srečanje na polju;

- Lapajnetova soba,
- stopnišče,

- Lapajnetova soba,
- kosilo Pri Štefanu,
- bilijard v kavarni Evropa,
- revno opremljen prostor, sestanek Zadruga,
- Vodnikov trg, pred gimnazijo,
- Bullova soba,
- * Schweigerjeva zobna ordinacija,
- * hotel Slon, mineralna kopel,
- starinarnice ob Ljubljani, za Šušterskim mostom,
- ob cerkvi sv. Jakoba, pred vhodom pred redutno dvorano,
- Nemška ulica, pot domov,
- Trg cesarja Jožefa, barake,
- Nemška ulica,
- pošta,
- krojaška delavnica Gričana in Mejača,
- lekarna,
- promenadni krog do Kongresnega trga, paviljon pred kavarno,
- na drugi strani Ljubljane,
- na Mestni trg, prodajalna koles,
- prag sobe v Nemški ulici,
- iz mesta,
- Bullova kasarna, konjski hlev,i
- skozi Polje pri Ljubljani iz mesta,
- proti mestu,
- peščena pot,

4. poglavje: Sedmeroglavi zmaj udari z repom:

- Grassellijevi, sanitarije,
- * Pri Kolovratu,
- Stari trg, Langusova hiša,
 - Lapajnetova soba,
 - Anina soba,
- park Zvezda,
- po Gosposki ulici mimo deželne vlade, do Nemške ulice,

- Lapajnetova soba,
- cerkev sv. Jakoba,
- Nemška ulica,
- po promenadi: Zvezda, Kazina, po Šelenburgovi mimo pošte, navzdol po Slonovi, po Špitalski do magistrata, do Tranče, čez Šušarski most in Židovsko ulico, nazaj do parka,
- Perlesova pivnica,
- železniška postaja, kupe,
- Nemška ulica,
- pot iz mesta,
- stanovanje Marije de Majo,
- pred njenim stanovanjem na ulici,
- soba, postelja Marije de Majo,
- Lapajnejeva podnajemniška soba,
- soba Marije de Majo,
- * hotel Slon, koncert Dunajske damske kapele,
- železniška postaja,
- Grasselljevi,
 - jedilnica,
 - dnevna soba ,
 - jedilnica,
- prazna ulica,
- po Šušarskem mostu čez Ljubljanico, po zapuščenih ulicah, ob Ljubljanici do Nemške ulice,
- pred hišo Ane Langus,
- Lapajnetova soba,
- po zasutih stopnicah veže,
- otroška soba,
- ulica,
- Turjaški trg,
- dvorišče poslopja deželne vlade,
- Kongresni trg in park Zvezda,
- vhod v ozko Nemško ulico,
 - hiša Marije de Majo,

- soba,
- postelja,
- po stopnicah ven,
- Nemška ulica.

5. poglavje: Medaljon;

- paviljon ob Švicariji,
- * iz Nemške ulice do Tivolija,
- po opustelih ulicah do Deželnega gledališča, do Šelenburgove ulice, mimo hotela Slon,
- Nemška ulica,
- hiša, soba Marije de Majo,
- proti Kongresnemu trgu, pred paviljonom, proti Tivoliju,
- pred Frančiškansko cerkvijo,
- Trnovo, predmestje Ljubljane,
- Trnovo je bilo eno od delov ljubljanskega predmestja, poleg Karlovškega, Gradišča, Šentpetra, Poljan, Kapucinskega predmestja ter Krakova.⁴⁸
- Vrt pred hišo Lapajnetovih,
- kolodvor, železniški urad,
- vagon številka 132,
- Nemška ulica, parki v neznanem predmestju,
- pritlična hišica, v kotu na kupu starih oblačil in volne,
- proti trnovski cerkvi,
- Lapajnetova domačija,
- Na Erjavčevi, pri baronici Hein,
- čez dvorišče v lopo,
- * ljubljanski grad, dvorišče,
- * pred mestom, še med drevesi, ob kamnitem zidu,
- Južni kolodvor, vagon vlaka za Trst.

Ivan Lapajne pogosto obiše gostilno ali pivnico. Pri tem je zanimivo, da ne išče tam družbe prijateljev, ampak je vedno sam. Nekaj aktivnosti pokaže le pri osvajanju

⁴⁸ Damjan Vahen, *Ljubljana*, Ljubljana 1995, str 77.

natakaric. Gostilne, pivnice oz. kavarne, ki jih obišče, so v prvem poglavju Koslerjeva pivnica, gostilna pri Štefanu, Malič, kavarna Emona in nepoimenovana zanikrna žganjarija. V drugem poglavju sta obiskovalki gostilne Pri vitezu in kavarne Emona ženski, Maria de Majo in njena sestrična klara Auersperg. V naslednjem poglavju gre Lapajne v kavarno Evropo na biljard, v četrtem pa v Perlesovo pivnico. Omenjena je tudi gostilna Pri kolovratu. V zadnjem poglavju je le mimogrede omenjeno gostišče Pri čadu, odkoder kočijaž pripelje goste v Kolodvorsko ulico.

10.5 Poimenovanja Ljubljane

Ko doktor Hirsch dokonča študij na Dunaju in se vrne v Ljubljano, jo zaznamuje kot provincialno mesto.

Marija de Majo imenuje Ljubljano 'Lubigana'. Ko izstopi na ljubljanskem kolodvoru pomisli: "Pusto mesto, tudi, če takoj odpotujem naprej, ne bom nič zamudila." (str. 57)

"Sem v mestu, kjer ljudje izginjajo v zrak. Včasih imam občutek, da je tu vse neresnično." (str.96)

"Mesto je v zadnjih desetletjih zaspalo in ni čudno, da se je sesedlo vase." (str. 157)

"To prekleto mesto sem vzljubila" (str. 159)

"Prekleto mesto in prekleti Lapajne..." (str.172)

Skoraj vsa navedena mnenja o Ljubljani izreče tujka Marija de Majo. Kot da lahko odnos z mestom vzpostavi šele nekdo, ki pride vanj od zunaj. Pogled Marije de Majo na mesto je odvisen od njenega razpoloženja in odnosa do Lapajneteta. Zdi se, da eno pogojuje drugo.

10.6 Popotresna Ljubljana

"Zidovi hiš so odpadli, ljudje jejo drug pred drugim, spijo drug čez drugega, pari se drug ob drugem, še malo, pa bodo tudi potrebo začeli opravljati en čez drugega." Tako meni kočijaž Alfred Svetel. (str. 162)

Potres ne povzroči le zamajanih tal in popokanih sten, razpoka tudi občutek človekove suverenosti, absurda in praznine. To je občutek, ki ga je sprožil čas fin de siecla, v katerem se dogaja Potres, v njem pa živimo še danes.⁴⁹

⁴⁹ Milan Dekleva, *Melodrama na robu praznine*: v Jani Virk, 1895, Potres, Mihelač 1995.

V četrtem poglavju se po rušilnem potresu podoba Ljubljane spremeni. Mnoge hiše se podrejo same ali pa jih podrejo zaradi varnosti. V tem in naslednjem poglavju izvemo za uporabna zasilna bivališča, narejena v naglici.

Meščani so se v strahu pred novimi sunki umaknili na Kongresni trg. Ob ognjih si je množica ljudi postavljala zasilne šotore iz rjuh in odej. Nekateri so noč preživel v enem od treh paviljonov ob Švicariji ali pa zunaj, na travi. Z razliko od središča mesta, življenje v predmestju ni zamrlo. Po vrtnih lopah, drvnicah in na hitro stesanih barakah so si ljudje uredili nova bivališča. Marsikje pa so ostali v nizkih pritličnih hišah. Zeljar Jakopič je ljudem razdelil prazne sode, da so si v njih naredili začasna bivališča. Marija de Majo zadnjo noč v Ljubljani prespi v lopi za orodje.

10.7. Vzdušje časa

Lapajne omenja filozofa Nietzscheja, že v gimnazij je v originalu bral Tolstoja, Dostojevskega, Puškina in Lermontova. Maria de Majo ob pomisleku, da ji je Lapajne ukradel obesek, bere Maupassantovo Nekoristno lepoto, medtem ko Manzoni je Zaročence zavrže. Omenjeni so tudi mladi Kette, ki ga ravno takrat izključijo iz gimnazije, Cankar, Murn in Župančič. Zobozdravnik uporablja kokain tudi v zasebne namene, omenjen je tudi Röntgen in njegovi žarki. Splošno znan je že češki porcelan, še posebno njegova krhkost, s katero Virk primerja življenje. V delu ne manjkata niti alkohol Chine serravalo, niti iluzionisti. V neki trgovini z usnjenimi izdelki je med drugim na polici moč najti tudi sliko "Sternenovega fanta", seveda še povsem neznanega, omenjen pa je tudi slikar Rihard Jakopič.

Med pomembnimi meščani srečamo občinskega svetnika Ivana Hribarja, ki eno leto po potresu postane župan Ljubljane. Med potresom se izkaže, ko kot dobri duh hodi med ljudmi in jim daje poguma..

V času Potresa Virk navaja tri časopise: Slovenski narod z datumom 9. april 1895, preko katerega izvemo za čas dogajanja, Wiener Journal, ki ga je moč dobiti v kavarni Emona in rimski Il Giornal.

10.8 Oblačila meščanov

Virk poroča o krojaški delavnici Gričana in Mejača, ki je bila v Slonovih ulicah. Pri njima tudi Marija de Majo naroči novo obleko. Meščani so obleke čistili v čistilnici, imenovani kemična spiralnica v Ozkih ulicah na Poljanskem nasipu.

Obleka Marije de Majo: "[V]rnila se je v svojo sobo, si okrog svojega lepega telesca ovila korzet, zapela gumbke, poravnala čipke in majhno pentljo na zgornjem robu, si nadela srajco, nogavice in spodnje krilo ter smuknila v sprehajalno obleko. Pred ogledalom si je na glavi poravnala velik in bogato okrašen klobuk, ki se je lepo ujema z močno poudarjenim ramenskim delom obleke, si obula čevlje..." (str. 66)

"Okrog vodnjaka pred mestno hišo so ženske v belih srajcah, rdečkastorjavkastih krilih, modrih predpasnikih in sivih ali črnih brezrokavnikih prodajale zelenjavo in rože." (str. 67)

10.9 Struktura prebivalcev mesta Ljubljane

Prava meščanska družina so Grissellijevi, z očetom, mestnim uradnikom na čelu. Sledijo mestni odbornik Hlebnik, Zobozdravnik Schweiger, poročnik Bulow, dr. Hirsch, vdova Ana Langus ter pripadniki požarne brambe, nato še slaščičar Kirbisch, krznar Krejči, omenjene so tudi uršulinke in mladi duhovnik Adolf Štufek. Nekakšni polmeščani bi bila družina Študenta Lapajmeta, ki izhaja iz trnovske zeljarske družine. Med najbolj iskanimi so bili v potresni noči kočijaži, ki so svoje usluge višje zaračunavali.

Od plemstva je omenjena le žena deželnega predsednika, baronica Hein.

11. CESTA DVEH CESARJEV

Cesta dveh cesarjev opisuje kongres Svete alianse v Ljubljani, v začetku leta 1821. Ljubljana za nekaj mesecev postane središče Evrope. Kongresa se udeležita dva cesarja, avstrijski in ruski, poleg mnogih diplomatov iz skoraj vseh evropskih držav. Vse niti kongresa ima v rokah Metternich, ki se trudi vzpostaviti evropsko ravnovesje. V romanu se prepletajo zgodovinski podatki, ki jih je avtorica študirala tri leta, resničnost in domišljija. Bolj kot družbenopolitične silnice jo zanimajo človeške usode, čeprav se dogajajo na neizbežnem zgodovinskem ozadju⁵⁰

Tujec v Emoni in Cesta dveh cesarjev sta zgodovinska romana, s katerima zaključita meščansko kroniko z naslovom Plamen ali dim (1973). V njej je udeležena zamisel o kroniki slovenske meščanske družine od začetkov v prvi polovici 19. st. pa do časa po

⁵⁰ Sandi Sitar, *Roman iz kongresne Ljubljane*, Knjižne novice Cankarjeve založbe, leto 3, št. 4.

drugi svetovni vojni. Popisala je rod družine Raven v razdobju stotih let. Delo je različica Galsworthy-jeve sage o Forsytih. Ker Cesta dveh cesarjev pojasnjuje konstituiranje tenke, kasneje odločilne plasti slovenskega meščanstva, je ta roman uvrščen kot prolog pred tiste romane, ki tvorijo kroniko.⁵¹

Cesta dveh cesarjev je prepletanje zgodbe o grofici L., ki je vzeta iz kronike, katero je verjetno pisal družinski župnik Jernej Kolar in dnevnika Pompeusa Nera. Na koncu sledi poglavje z naslovom Pismo von Gussitscha prijatelju Pompeusu v pregnanstvo. Na skrajnem koncu je epilog, na skrajnem začetku pa prolog. Oba komentarja na začetku in na koncu romana sta pisana v kurzivu.

11.1 Vsebina romana

Družina grofice L. se v času ljubljanskega kongresa preseli iz Jastrebovega v Ljubljano. Ana Maria Antonia Felicitas Agnes Hiacinta, grofica L. je lepa, intelektualna, temperamentna, nekoliko vzvišena z neznatno telesno hibo. Obožuje jo veliko moških, le njen mož trpi, ker se je moral poročiti z njo. Ona ljubi le enega, pruskega barona Malachovskega, vendar še ta ji ni usojen.

Njenega prijatelja, mlečnega brata iz otroških let Jerneja Kolarja, Faustusa, kaplan ovadi pri policiji, češ, da je zagovornik francoskih revolucionarnih idej. Zato ga zaprejo. Hijacinta ga želi rešiti in je zato pripravljena celo spati z Metternichom. Ker hoče opraviti to "dolžnost", odpove zmenek z lepim Prusom. Ta je užaljen in vzame ponujeno devištvo posvojenke Amalije, ki je nezakonska hči Nepomuka in Ernestine. Joanes Nepomuk ga v dvoboju smrtno rani, medtem ko Prus kavalirsko strelja mimo. Hiacinta zboli za možgansko mrzlico. Amalijo pa misleč, da je noseča, poročijo s Pompeusom Nerom. Preselita se na Jastrebovo, kjer sta bila oba rojena. Zdi se, da ga bo Amalija vzljubila, on namreč njo že ljubi.

11.2 Dogajalni prostor

V prologu je dogajalni prostor grad Jastrebovo. Iz družinske kronike družine grofice L. so razvidne priprave na kongres v Ljubljani. Izvemo, da je knez Lothar Metternich nastanjen v hiši barona Zoisa na Bregu, cesar v deželnem dvorcu, car Aleksander pa

⁵¹ Ksenija Žibert, diplomska naloga *Tipi pripovedne proze v besedilih Mire Mihelič*, 1992.

v škofijskem dvorcu. Na Kapucinskem trgu je zbor vojakov, ki so namenjeni v Italijo. 8. februarja je pri uršulinkah maša v čast rojstnemu dnevu cesarice, sledi Te Deum v Stolnici. Tudi 12. februarja se poje Te deum ob rojstnem dnevu cesarja.

Grofica L.:

1. poglavje:

- redutna dvorana.

2. poglavje:

- salon, izlet v Mestni log k paviljonu,
- pot, ki se izgublja v goli gozd,

3. poglavje:

- družinska mestna hiša, nedaleč od rotovža, To je bila trinadstropna zgradba nedaleč od rotovža, z okni, zamreženimi z rozetami iz kovanega železa, in z izbočenim balkonom, na katerega ni nikdar nihče stopil. Hiša je stala v vrsti drugih gosposkih hiš in hiš bogatih meščanov pod gradom in je grofa L. veljala več, kakor je bila vredna, ker je družina tako redkokdaj prebivala v njej.

- Prvo nadstropje, spalnica Janeza Nepomuka,
- Hiacintin boduar.

4. poglavje:

- pred deželnim dvorcem,

- Kongresni (prej Kapucinski trg). Tukaj kočijaži čakajo na velike predstavnike kongresa, da jih razvozijo na njihove domove. V epilogu sem navedla kraje domovanja za tri najpomembnejše može, kočijaži pa so vozili še drugim: na Mestnem trgu so stanovali minister Copodistrias minister Nesselrod, kardinal Spina in vojvoda Modenski, lord Stuart v Gradišču, grof Voroncova pa v hotelu Bidelman.

- Gledališče, Metterinchova in Hiacintina loža,
- grofičin salon,

5. poglavje:

- Jastrebovo,
- pred ranocelnikovo hišico, imenovano Kapelica, soba ob vroči steni peči,
- notranje dvorišče gradu Jastrebovo,

6. poglavje:

- Jastrebovo,
- prvo nadstropje gradu,
- velika dvorana, jedilnica.

Strani iz dnevnika Pompeusa Nera:

14. februar, Jastrebovo,

- jedilnica,
- Hijacintina spalnica.

16. februar (piše v svoji podstrešni kamri),

- grajsko dvorišče,
 - kočija, oblazinjen zadnji sedež,
- (omenja gostilno pri "Venčku").

Zgodba o grofici L. se nadaljuje:

1. - Zlizane kamnite stopnice hiše v Ljubljani,
 - salon grofice L.

"Ni si upal sledit v njen salon, opet s svetlo sinjimi svilenimi tapetami in opremljen s pozlačenim pohištvom v slogu Ludvika Petnajstega." (str.137)

- Jedilnica v pritličju,
2. poglavje - Pompeusova soba v Jastrebovem,
 - ribnik,
 3. poglavje- družinska jedilnica v hiši v Ljubljani,
 - soba,
 - mračen, nezakurjen hodnik,
 4. poglavje- Hiacintina soba,
 - Hiacintina soba, spalni del,
 - 5.poglavje- dnevna soba za posle, poleg kuhinje v pritličju,
 - soba Joanesova Nepomuka, za mizo v slogu Ludvika XVI.,
 - hodnik pred vrati,
 - 6.poglavje- hiša barona Zoisa na bregu, am Raan, drugo nadstropje, velika dvorana, v naslanjaču za mizico s pozlačenimi nogami.

Strani iz dnevnika Pompeusa Nera:

24. februar;

- pred Hijacintinim salonom, stopniščni presledek,
- salon, naslanjač,
- prag salona.

25.februar;

- paviljon, lopa v kitajskem slogu, bršljan je prekril njene groteskne oblike,
- Pompeusova soba,
- Gussitscheu kabinet,
- ena od ljubljanskih gostilnic, posebna soba.

26.februar;

- Grad, celica.

28.februar:

- redutna dvorana,
- paviljon.

Nadaljuje se zgodba o grofci L.:

1. poglavje – Pred Zoizovo hišo,

- Metternichova osebna dnevna soba,

2.poglavje – Hiacintin budoar, spalnica,

- Breg, Malachowskovo stanovanje,
- Malachowskova soba,

3.poglavje – Metternichow salon,

- ob reki,
- leseni most,
- tesne ulice pod gradom.

Zadnje strani iz Pompeusovega dnevnika:

27. februar;

- Grad,
- Hiacintin salon,
- moževa soba,
- hiša Malachowskega, soba.

28.februar;

- za glorieta, na travniku.

29. februar;

- za glorieta,
- Hiacintin salon.

2. marec;

- vojaško pokopališče za gradom,
- soba v hiši družine L.

3. marec;

- mestna hiša, jedilnica,
- Hiacintina soba,

pismo von Gussitscha Pompeusu:

- Jastrebovo, edina ogrevana soba.

Epilog tako kot prolog primerja preteklost s sedanostjo. Pred paviljonom je zdaj pritrjena tabla, ki kaže na petsto metrov oddaljeno smetišče. V paviljonu, ki je zgodovinski spomenik, živijo brezdomci in se zbira mladina, ki ne ve, kdo sta bila dva cesarja. Izberejo si svoja dva cesarja, rdečega in črnega.

Miheličeva usmerja bralčevo gledališče od širokega k ožjemu, npr. od dvorišča, do kočije na dvorišču, zadnje klopi in do debele odeje, podložene s krznom. V sobah pa pogosto od sobe, ki je ponavadi sprejemnica, do zofe ali stola za mizico, s posebnimi nogami. Včasih se ustavi že pri stolu in nato opisuje njegov – naslonjač.

Pisateljica večjo pozornost posveča zgodbi rodovine L., zgodovinsko ozadje je tudi tukaj le podlaga. Tako je razumljivo, da daje prednost intimnim zgodbam, ki se odvijajo med štirimi stenami, medtem ko sam utrip mesta z ulicami in trgi ostajajo v ozadju.

11.3 Podoba Ljubljane

Iz romana Mire Mihelič dobimo le splošno podobo Ljubljane. Iz prostorov nastanitve udeležencev kongresa izvemo za nekatere pomembne ljubljanske stavbe, ki so sorazmerne s pomembnostjo oseb. Tem se pridružijo še mestna hiša družine L., ki stoji nedaleč od rotovža, deželni dvorec, gledališče, grad, redutna dvorana in Gussitschev kabinet, o čigar lokaciji izvemo le, da se je njegovo stanovanje stiskalo v eni najtesnejših ulic v mestu. Miheličeva ulic ne poimenuje natančno. Navede le njihove lastnosti. Tudi gostilne, v katero gresta Pompeus in njegov prijatelj novinar, ne poimenuje z lastnim imenom, pač pa kot eno od ljubljanskih gostiln. Izmed trgov omenja le Kongresni trg. Od zunanjih dogajališč na začetku romana omenja paviljon, ki ga meščani postavijo v čast cesarju. Tukaj se grofica L. in Prus bolje spoznata.

Travnik za to vrtno utico pa je na koncu tudi priča Prusovi smrti. Omenjeno je tudi vojaško pokopališče na gradu in še en paviljon na vrtu meščanske hiše. Prostori v tej meščanski hiši so največkrat prizorišče dogajanja. V prvem nadstropju so prostori Janeza Nepomuka, v drugem ima sprejemnico in spalnico Hiacinta. Na podstrešju je imel svojo sobo Pompeus Nero. V pritličju se nahajajo kuhinja in jedilnica ter nekakšna dnevna soba za služničad.

Glavna oseba romana je grofica L., potomka nemške matere in na pol slovenskega očeta, ki je služil za konjušnika. Bil je torej iz ljudstva. Ker zakonca nista mogla imeti otrok, se je le tako plemiška rodbina lahko ohranila. Hijacintino šepanje bi bilo lahko kazen za materin greh. Mnoga incestna razmerja kažejo, da se plemstvo vendarle nekoč ne bo več moglo obnoviti in bo zagotovo zavladelo ljudstvo.

11.4 Ime ceste

Cesta je dobila ime po ruskem in avstrijskem cesarju, ki sta po njej prijezdila v Ljubljano. Mira Mihelič jo pojmuje simbolično, kot pot po kateri omahujemo med vlado pameti in vlado nagonov:

"Dve poti sta: ena vodi k notranji svobodi, druga v pogubo strasti." (str. 67)

"Kakor da potujem po dveh različnih cestah, ki sta speljani vsaksebi in vendar držita k istemu cilju": (str. 118)

"[Z] razumom lahko premagaš telo, ki se nagonsko upira ..." (str. 299)

"[Z] zmeraj sta dve poti in ker imamo um in prosto voljo, lahko izbiramo, ali bomo šli v pekel ali nebesa,..." (str. 319)

12. ANDREJ HIENG

Andrej Hieng, Ljubljčan, je pisal novele, drame in romane, torej tri povsem različne literarne vrste. Čarodej je njegov tretji od petih romanov. Napisal je še romane: Gozd in pečina (1966), Orfeum (1972), Obnebje metuljev (1980) in Čudežni Feliks (1993).

Hieng spada med najboljše sodobne pripovednike. Gradi na impresionizmu. Kratke vtise zunanjega sveta veže z dramatično odsekanimi dialogi. Opisi so zabrisani, ritem stavkov je izrazit.

12.1 Preplet zgodb

V Čarodeju niza dve zgodbici, ki se prepletata med preteklostjo (leto 1890) in sedanostjo. Zgodbi se odvijata vzporedno. Zgodovinski del, ki ga je nekako polovica, se dogaja v trgu Resno, sedanji pa v Ljubljani. Zgodovinski je samo čas, v katerem se dogaja zgodba Viktorja Kotnika. Ni pa zgodovinskega dogajanja, niti zgodovinskih oseb.

Hieng svojo romaneskno resničnost namerno izključuje iz zgodovinskih časov. Ne spoštuje zakonitosti časovnega zaporedja. Trenutki so oddaljeni drug od drugega, vendar vseeno ustvarjajo nek sočasen svet, v katerem so stvari v globljih in resničnostnih odnosih. Bralec tako dobi občutek skrivnostnega in usodnega, ki se skriva tudi v navidez nepomembnih izjavah.

12.2 Dogajalni kraji

Kraj dogajanja pogojuje čas. Dogajanje v Ljubljani je v sedanosti, v Resnem pa v preteklosti. Od 24. poglavja dalje se zgodbi prepletata znotraj vsakega poglavja. Ljubljana je do tega poglavja dogajalni prostor v vsakem sodem poglavju.

2. poglavje:

- Gostilna z igralnimi avtomati,
- tunel pod Gradom,
- Streliška ulica,
- Ljudska kuhinja,
- pred otroškim dispanzerjem,
- Grubarjev kanal,
- Streliška ulica do Karlovškega mosta,
- gostilna Češnovar,
- Štepanja vas.

Po teh krajih blodi v mislih Peter, ko je zaprt v celici št. 23.

4. poglavje;

- Gostilna balinarjev.

6. poglavje:

- Lokal,
- avto.

8. poglavje:

- V škodi bežijo pred BMW-jem,
- skozi mesto, levo pod podvozom, mimo hale Tivoli, v Šišensko predmestje, do Verovškove pred Šišensko cerkvijo,
- Černetova ulica, Topniška, Črni most,
- Zinkina pritlična hišica,
 - Azra na divanu,
 - Zinka v kuhinji,
 - profesor na stolu.

10. poglavje:

- Kuhinja, profesor in Ludvik smrčita za mizo,
- spalnica, Peter in Azra,
- kuhinja,
- prag kuhinje.

12. poglavje:

- Soba kot na začetku.

14. poglavje:

- Soba, tujec na robu stola.

16. poglavje:

- Stranišče,
- soba.

18. poglavje:

- Soba,
- prva gostilna,
- druga gostilna, klet,
- telefonska govorilnica,
- gostinska soba, zadnji kot,
- v škodi in BMW-ju,
- pred gostilno.

20. in 22. poglavje:

- Gostilna.

V zadnji četrtini romana, v 24. poglavju se začneta zgodbi prepletati.

24. poglavje:

- Avtomobila na poti v Resno.

25. poglavje:

- Pot proti Resnem,

- raven odsek ceste.

26. poglavje:

- Raven odsek ceste.

27. poglavje:

- Gostilna "Alko",

- veža,

- soba.

28. poglavje:

- V slaščičarni nekega Albanca,

- v Dušanovi rojstni hiši.

Čarodej je na prvi pogled najbolj netipičen roman, ki naj bi se nanašal na naslov diplomske naloge. Prvič zato, ker to ni zgodovinski roman in drugič, ker Ljubljana v romanu nima prave vloge. Da se sploh kaj nanaša na mesto, izvemo le iz Petrovih blodenj v 2. poglavju, ko prestaja zaporno kazen v celici št. 23 in v 8. poglavju, ko Peter, Azra, Ludvik in prof. Simnik v škodi bežijo pred Dušanovim BMW-jem. Vse ostalo dogajanje je v gostilni balinarjev in nato še v dveh gostilnah (20., 22., 27. poglavje), ter v slaščičarni, Zinkini hišici, Dušanovi rojstni hiši, ali pa kar v avtu. Dogajanje temelji na dialogih, monologih in miselnih preskokih. Od 24. poglavja dalje jim je težje slediti. Hieng ne daje poudarka prostoru, pač pa osebam, ki se povezujejo s tistimi iz zgodovinskega dela. Pomembno je, kdo so, v kakšnih odnosih, in s kakšno preteklostjo in ne, kje so. Čeprav se zdi, da kraj Resno, kam se odpravi "balinarsko bratstvo" vendarle pospešuje združevanje obeh zgodb.

Hieng redke ulice, ki jih navede, opiše, kot bi bile žive, kar označuje njegov impresionističen slog:

" Tunel pod Gradom je bruhal avtomobile [...] Odprla se je Streliška ulica in je prihajala proti njemu kakor znamenita reka spomina." (str. 23)

12.3 Hieng in meščanstvo

Hiengovi vsi romaneskni liki so seveda meščani, ker je v 20. stoletju samoumevno vsak prebivalec mesta meščan.

Gostilniško družbo iz Ljubljane sestavljajo upokojenec Ludvik, prof. Sirnik, zapornik Peter, prostitutka Azra, Dušan, ki je šel na delo v Stuttgart, Zinka, ki s skromnostjo in čistočo daje vtis toplega stanovanja, s katerim želi obdržati ob sebi Dušana.

Vzdušje v mestu je zatoхло, deževno, gostilniško. Tesno je povezano s skrivnostmi meščanov.

Tudi trgovec Kotnik se v zgodovinskem delu romana ne počuti dobro v mestu. Cirkusantki reče: "Hiša mi smrdi ko mrtvak, mesto prav tako! Jaz nisem to, kar sem bil. Proč hočem! (str. 324)

Čas socializma se odraža v opisu prostorov. Zinkino sobo opiše, kot obkvačkano revščino, sobo polno predmetov, ki ti prikličejo sedemdeseta leta; asparagusi, likalnik, mucek na gobelinu, voščen Jezušček pod steklom, blazino s podobo jadrnice.

Peter imenuje stranišče bela kamra z etaminasto zavesico in poličko nad vrati. Na njej so krtače, Vim, Ajax, parketno loščilo in politura.

13. PRIMERJAVA, SKUPNE ZNAČILNOSTI

Jurij Ljudevit vidi v sanjah žensko, ženo Janeza Sonca, Ano Rozino, v katero se zaljubi. Tudi Janez Lapajne iz *Potresa* vidi v sanjah Italjanko Mario de Majo, v katero se zaljubi, še preden jo sreča.

Helena se kot hči mestnega sodnika zateče pred Cirianiem v borno izbico. Tudi Maria de Majo leži dva dni nezavestna v skromni hišici v predmestju Ljubljane.

Janez Sonce se preoblečen v meniha pretihotapi v Turjaški grad k svoji ženi. Zaljubljeni kapucin pa se ravno obratno – kot menih kapucin, pretihotapi iz samostana in si meniško kuto sleče.

Zgodovinska oseba, župan Janez Sonce, kot glavna oseba, nastopa v noveli *Janez Sonce* in ima pozitivne lastnosti. V *Najmlajšem mojstru*, kjer ima le stransko vlogo pa so v ospredju negativne lastnosti.

Poroka med stanovi ni javno odobrena. Tako imajo težave Janez Sonce in Ana Rozina (plemič in meščanka) ter najmlajši mojster in vdova Tramterica (čevljar in pekarska vdova).

V *Janezu Soncu* in v *Najmlajšem mojstru* popestri dogajanje obisk visoke avtoritete. V prvem primeru je to cesar Leopold, v drugem pa deželni knez Ferdinand, V *Cesti dveh cesarjev* pa Ljubljano obiščeta ruski in avstrijski cesar, Metternich ter številni drugi diplomati.

Peter Markovič ubije Cattinija, tujca, ki lazi za njegovo sestro. Heleno pa ugrabi Ciriani. Oba tujca sta Italijana.

Bohinjec in Malovrh objavljata kot podlistkarja.

Bohinjec in Pregelj zaznamujeta čas s cerkvenimi prazniki. Cerkevno leto sta oba dobro poznala, saj sta bila oba v bogoslovju,

V *Cesti dveh cesarjev* in v *Svitanju* Ljubljana najmočneje zaživi kot evropsko mesto.

14. ZAKLJUČEK

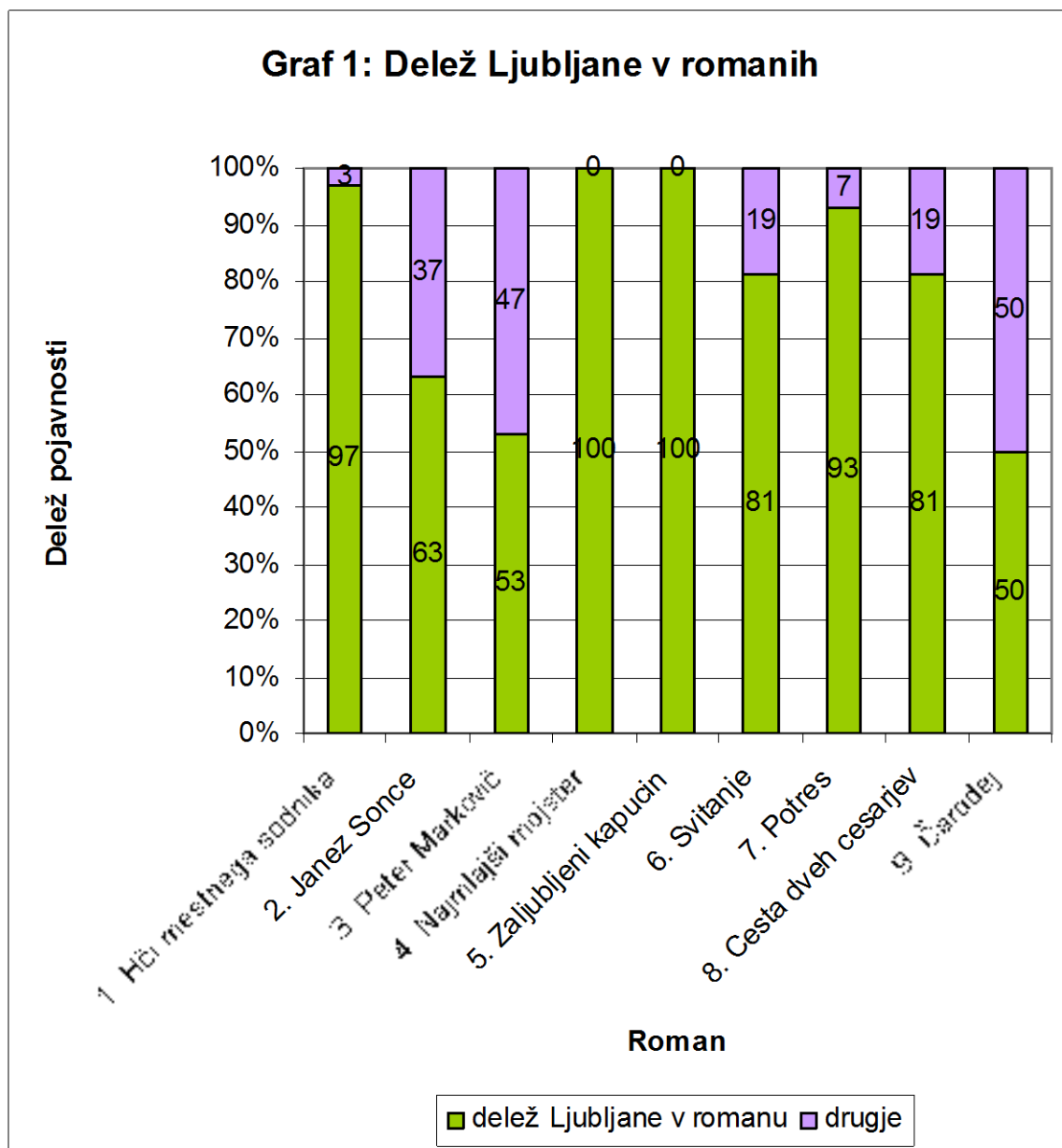
Na zemljevidih mesta Ljubljane sem označila kraje, kjer se dogaja posamezen roman. Kraje, kjer se zgodba dogaja večkrat, v večini romanov je bilo to več kot petkrat, pa sem še dodatno označila. Mnogih krajev na zemljevidu nisem umestila iz dveh razlogov; ker jih avtor ni natančno definiral, npr. "nasproti mestne hiše", "ozka ulica", "Grniščakova hiša", "ena od ljubljanskih gostiln". Drugi razlog je bila morda izmišljenost kraja ali pa moje nepoznavanje Ljubljane. Nekateri kraji so bili na prvi pogled natančno določeni, vendar jih na zemljevidu nisem našla, npr. "Pasja ulica".

Izračunala sem delež znanih in neznanih krajev, ker sem predpostavljala, da večja časovna oddaljenost časa dogajanja od časa izida vpliva na večji delež neznanih krajev v posameznem romanu. Razpredelnica kaže, da temu ni tako. Največji časovni razpon je v Hčeri mestnega sodnika, 444 let, znanih krajev pa je 63 %. Najmanjša

časovna oddaljenost, 80 let, je v sedanjem delu zgodbe Čarodej. Znanih krajev, ki sem jih našla na zemljevidu, je le 52 %.

Graf, iz katerega je razviden delež Ljubljane v romanih:

Graf 1: Delež Ljubljane v romanih

Le Najmlajši mojster in Zaljubljeni kapucin se v celoti dogajata v Ljubljani. Vsi drugi pa imajo dogajalne kraje tudi izven Ljubljane: Hči mestnega sodnika in Janez Sonce se dogajata še na Turjaku, Janez Sonce veliko več kot Hči mestnega sodnika. Peter Markovič se poleg Ljubljane dogaja še na Reki z okolico, Svitanje še na Ubeljskem pod Nanosom in v Postojni. Virk v Potresu poseže najdlje, v Rim, Trst, Milano in Lošinj. Cesta dveh cesarjev in Čarodej se dogajata v Jastrebovem in v Resnem. Nobenega od teh dveh krajev nisem našla v Atlasu Slovenije.

Natančna določenost krajev tudi ni odvisna od števila let, ki so jih pisatelji preživeli v Ljubljani. Tisti, ki so v Ljubljani rojeni, krajev v romanih ne navajajo nič natančneje kot tisti, ki so se tukaj le šolali ali umrli.

Težnja avtorjev verjetno ni bralca le natančno orientirati v prostoru, pač pa mu posredovati vsebino, skupaj z idejo. Če različni pogledi na pomembnost prostora k temu lahko pripomorejo, je prostoru pripisana večja teža. Le-to pa pisatelj lahko doseže tako z kopičenjem in natančnimi opisi, kot tudi le z bežnim imenovanjem kraja, ki morda sploh ni resničen.

VIRI:

1. Josip Jurčič: *Hči mestnega sodnika*. Koper: Bogomir Magajna, 1953.
2. Ivan Tavčar: *Janez Sonce*. Ljubljana: Mihelač, 1991.
3. Ivan Pregelj: *Peter Markovič, strah ljubljanskih šolarjev*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1929.
4. Peter Bohinjec: *Najmlajši mojster*. Dom in svet, 1896.
5. Miroslav Malovrh: *Zaljubljeni kapucin*. Ljubljana: Narodna knjigarna, 1910.
6. Fran Govekar: *Svitanje*. Ljubljana: Zvezna tiskarna, 1921.
7. Mira Mihelič: *Cesta dveh cesarjev*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1981.
8. Jani Virk: 1895, *Potres*. Ljubljana: Mihelač, 1995.
9. Andrej Hieng: *Čarodej*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1976.

LITERATURA:

1. Miran Hladnik: *Temeljni problemi zgodovinskega romana (2.del)*. SR XLIII/2 (1995). 188–189.
Navedke poenotiti po standardu.
2. Gregor Kocijan: *Slikovita preteklost*, o Tavčarjevi povesti Janez Sonce (v knjigi Ivana Tavčarja, Janez Sonce, 1991).
3. xxxxxxx, Spremna beseda v *Hčeri mestnega sodnika*, 1953.
4. Elizabeta Rus: Fran Govekar, *Svitanje*, diplomska naloga, Ljubljana, 1998.
5. Josip Mal: *Stara Ljubljana in njeni ljudje*, Mestni muzej Ljubljana, Ljubljana 1957.
6. xxxxxxxxxxx, *Leksikon slovenska književnost*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1996.
7. Miran Hladnik: *Pregljeva zgodovinska pripoved*. (glej <http://ww.ijs.si/lit/pregelj.html>).
8. Ivan Pregelj: *Ob petdeset letnici*, Dom in svet, 1914.
9. Ivan Vrhovec: *Ljubljanski meščani v minulih stoletjih*, Ljubljana, 1896.
10. Damjan Vahen: *Kratek pregled življenja in naseljevanja ljudi v ožji ljubljanski kotlini od prazgodovine do začetka druge svetovne vojne*, Ljubljana, 1995.
11. Anton Slodnjak: *Slovesno slovstvo*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1968.
12. Marija Tratnik: *Življenje in delo Miroslava Malovrha*, diplomska naloga, Ljubljana.
13. Milan Dekleva: *Melodrama na robu praznine (Jani Virk, 1895, Potres)* Mihelač, 1995.

14. Sandi Sitar: Roman iz Kongresne Ljubljane, Knjižne novice Cankarjeve založbe, leto 3, št.4.
15. Ksenija Žibert: Tipi pripovedne proze v besedilih Mire Mihelič, diplomska naloga, Ljubljana 1992.
16. Ivan Tavčar: *Zbrano delo 4*, Ljubljana: DZS, 1966 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).
17. : Podobe ljubljanskih meščanov. Mestni muzej Ljubljana, Ljubljana, 1992.
18. Bogo Grafenauer idr.: *Ljubljana*, mestni arhiv v Ljubljani in Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, 1965.
19. Teja Čepič idr.: Poselitev ljubljanske kotline – urbani razvoj Ljubljane, Mestni muzej, Ljubljana, 1998.
20. Drago Kos: Sociološke podobe Ljubljane, Zbirka teorija in praksa, založba Ivan Hvala, Ljubljana, 2002.